

Visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid

**Visietekst van de Adviescommissie Taalvariatie
in opdracht van het Algemeen Secretariaat van de Taalunie**

Februari 2019

Inhoud

Samenvatting	3
Preambule	4
1. Inleiding	6
2. Taalvariatie	9
2.1 Dimensies van taalvariatie	9
2.2 Wetenschappelijk kader	12
2.3 Visie op taalvariatie	19
3. Taalvariatiebeleid	21
3.1 Nut en noodzaak van taalvariatiebeleid	21
3.2 Uitgangspunten van taalvariatiebeleid	21
3.3 Implicaties voor beleidsdomeinen	22
4. Ter afsluiting	26
Relevante literatuur	27

Samenvatting

Deze tekst verwoordt de visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid van de Adviescommissie Taalvariatie die in 2017 werd ingesteld door het Algemeen Secretariaat van de Nederlandse Taalunie. In deze visie wordt taalvariatie opgevat als een vanzelfsprekend maatschappelijk gegeven. Iedere spreker van het Nederlands heeft verschillende variëteiten tot zijn beschikking, bijvoorbeeld meer en minder formele variëteiten en meer en minder lokale variëteiten. Er zijn geen ‘goede’ of ‘slechte’ variëteiten; welke variëteit de meest passende is, is afhankelijk van de specifieke situatie waarin die wordt gebruikt. Tegelijkertijd constateren we als commissie dat er communicatieve contexten zijn waarin talige normen nodig zijn. Naargelang van de context kunnen dit meer of minder strikte normen zijn.

De kunst is om te weten welke variëteit in welke situatie de meest passende is. Die registergevoeligheid staat centraal in deze visietekst. Daarnaast vertrekken we vanuit de reële taalsituatie zoals die zich vandaag de dag aandient in het Nederlandse taalgebied en van de taalgebruiker en zijn communicatieve behoeften.¹ We gaan verder uit van drie, gedeeltelijk verschillende normen van het Standaardnederlands voor Nederland, Vlaanderen en Suriname. Tot slot erkennen we zowel het moderne prestige van Nederlandse en Vlaamse omgangstalige variëteiten, als het traditionele prestige van de standaardtaal.

Vanuit die visie komen we tot uitgangspunten voor taalvariatiebeleid. Dit beleid is nodig op terreinen waar taalvariëteiten in de dagelijkse realiteit niet gelijkwaardig worden behandeld en taalgebruikers daarvan nadeel ondervinden. Het doel van taalvariatiebeleid is het verminderen of voorkomen van die nadelige effecten voor zoveel mogelijk taalgebruikers. Dat beleid moet de taalgebruiker optimaal in staat stellen zijn taalvariëteit te gebruiken. We kunnen dat bereiken door (1) uit te gaan van de taalgebruiker en zijn verbale repertoire en

communicatieve behoeften en (2) taalvariëteiten niet te ontmoedigen, maar waardering, respect en registergevoeligheid te bevorderen.

Deze twee overkoepelende beleidsaanbevelingen vragen in verschillende beleidsdomeinen om verschillende concretisering. Aan het eind van deze tekst worden die voor enkele beleidsdomeinen geïllustreerd.

In 2019 werkt het Algemeen Secretariaat van de Taalunie de implicaties van de in deze tekst neergelegde visie uit in een implementatieplan.

¹ Daar waar in deze tekst *hij, zijn of hem* staat, wordt bedoeld ‘hij of zij’, ‘zijn of haar’ en ‘hem of haar’.

Preambule

Nederlandse Taalunie

De Nederlandse Taalunie is de beleidsorganisatie voor de Nederlandse taal. De Taalunie is in 1980 opgericht door Nederland en België. Suriname is sinds 2004 geassocieerd lid en met Aruba, Curaçao en Sint Maarten wordt samengewerkt.² Volgens *Het Verdrag inzake de Nederlandse Taalunie* is 'de Nederlandse taal' het onderwerp van Taaluniebeleid. De Taalunie definieert 'de Nederlandse taal' of 'het Nederlands' als paraplueterm voor alle verschijningsvormen of variëteiten van het Nederlands. Dat maakt variatie in het Nederlands per definitie object van Taaluniebeleid. Het bevorderen van waardering en respect voor taalvariatie beschouwt de Taalunie als een van haar verantwoordelijkheden. Mensen mogen niet uitgesloten of ongelijk behandeld worden op basis van hun taal.

De Taalunie is er dus niet alleen voor wat traditioneel wordt beschreven en aangeduid als *Standaardnederlands*, maar voor *alle variëteiten van het Nederlands*. Aandacht voor en ondersteuning van taalvariatie mag echter niet ten koste gaan, of in de plaats komen van aandacht voor en ondersteuning van de standaardtaal. Het Standaardnederlands of Algemeen Nederlands, de variëteit van het Nederlands die gedeeld wordt door Nederland, de Vlaamse Gemeenschap in België, Suriname en de Caribische eilanden, staat in deze visietekst dan ook niet ter discussie; de Taalunie zal zich sterk blijven maken voor het Standaardnederlands en standaardtaalgebruikers. Aangezien ook het Standaardnederlands geen uniforme variëteit is, komt in deze visietekst, naast variatie *buiten* de standaardtaal, ook variatie *binnen* de standaardtaal aan bod.

Totstandkoming visietekst

Vanuit haar beleidsverantwoordelijkheid voor de standaardtaal en de variëteiten binnen en buiten die standaardtaal heeft het Algemeen Secretariaat van de

Taalunie een adviescommissie ingesteld met de vraag een visie te formuleren op taalvariatie en taalvariatiebeleid. In deze visietekst presenteert de commissie haar visie.

De commissie was als volgt samengesteld:

- Reinhild Vandekerckhove (voorzitter; Universiteit Antwerpen)
- Stefan Grondelaers (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Frans Hinskens (Meertens Instituut KNAW & Vrije Universiteit Amsterdam)
- Sjaak Kroon (Tilburg University)
- Stefania Marzo (Katholieke Universiteit Leuven)
- Jos Swanenberg (Tilburg University)
- Hans Van de Velde (Fryske Akademy)
- Jacques Van Keymeulen (Universiteit Gent)

Vanuit het Algemeen Secretariaat van de Taalunie werd de commissie ondersteund door Corrien Blom en Eefje Boef.

Op initiatief van de adviescommissie is op 14 maart 2018 in Rotterdam een rondetafelbijeenkomst over taalvariatie gehouden, voor vertegenwoordigers van sectoren die zich intensief met (variatie binnen) het Nederlands bezighouden, zoals taal- en cultuurverenigingen, dialect- en streektaalverenigingen, omroepen, kranten, taaladviesdiensten en academische instituten. Het doel van de bijeenkomst was een brede inventarisatie van de kennis, opvattingen en meningen over taalvariatie en van de behoeften aan beleid, middelen en ondersteuning voor taalvariatie. De input die tijdens de bijeenkomst gegeven is en de reacties na afloop van de bijeenkomst zijn uitgebreid besproken in de vergaderingen van de adviescommissie en verdisconteerd in de uitwerking van deze visietekst. Dat geldt eveneens voor de resultaten van een bijeenkomst in Paramaribo op 9 februari 2018 en voor de resultaten van literatuuronderzoek (beleidsteksten, wet- en regelgeving en wetenschappelijke literatuur).

² Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba) valt onder de reguliere werking van het Taalunieverdrag.

Vertrekpunt visietekst

De basis voor deze visietekst is het rapport *Variatie in het Nederlands: Eenheid in verscheidenheid*.

Taalvariatiebeleid in Taalunieverband, in 2003

opgesteld door de Werkgroep Taalvariatie van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Taalunie. Concrete factoren die meespelen in de vraag naar actualisering zijn onder andere:

- de toetreding van Suriname tot de Taalunie in 2004;
- het Taalunieadvies uit 2016 naar aanleiding van het verzoek om het Bildts te erkennen als regionale taal onder het Europees Handvest;
- de reacties van vertegenwoordigers van de onder het Europees Handvest erkende regionale talen op het verschijnen van de resultaten van het onderzoek naar de *Staat van het Nederlands* in 2017.

Minstens even belangrijk als deze feitelijke ontwikkelingen zijn de toenemende globalisering, mobiliteit en digitalisering. De huidige samenleving wordt gekenmerkt door toenemende diversiteit en complexiteit. Dit heeft consequenties voor het taallandschap: de samenleving wordt talig diverser. Taaldiversiteit en taalvariatie zijn een realiteit. De visie op taalvariatie die in deze tekst centraal staat, wil aansluiten op die ontwikkelingen. Een belangrijke vraag is hoe we willen omgaan met taalvariatie. Deze tekst presenteert de visie van de adviescommissie op taalvariatie in het Nederlands en op taalvariatiebeleid.

1. Inleiding

Actualisering visie

Zoals in de preambule gesteld is, is het vertrekpunt voor deze visietekst het rapport *Variatie in het Nederlands: Eenheid in verscheidenheid. Taalvariatiebeleid in Taalunieverband*, in 2003 opgesteld door de Werkgroep Taalvariatie van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. We onderschrijven de hoofdlijnen van het rapport uit 2003, maar zijn van mening dat het rapport nu, vijftien jaar later, moet worden aangescherpt en geactualiseerd. Een visie op taalbeleid is niet voor de eeuwigheid. We kunnen ons voorstellen dat de Taalunie haar visie op taalvariatiebeleid elke vijf tot tien jaar actualiseert.

Volgens het rapport uit 2003 is een belangrijk uitgangspunt voor taal(variatie)beleid het “onderkennen van variatie en het accepteren van verschillen in de taal” (p. 8). Naast beleid voor standaardvariëteiten van het Nederlands, zet het rapport in op actief beleid ten aanzien van niet-standaardvariëteiten van het Nederlands. Het pleit voor beleid dat gericht is op “erkenning van de taalkundige gelijkwaardigheid van standaardtaal, dialecten en andere niet-standaardvariëteiten van het Nederlands” (p. 12), op positieve attitudevorming ten aanzien van taalvariatie (‘statusplanning’) en op de beschrijving en ontsluiting van taalvariëteiten (‘corpusplanning’). Daarnaast doet het rapport een aantal aanbevelingen over hoe de genoemde adviezen concreetiseerd kunnen worden, namelijk door publieksgerichte acties, zoals het uitzenden van reclamespotjes op radio en televisie en het ontwikkelen van een gratis brochure over taalvariatie.

Zoals gezegd willen we met de geactualiseerde visie op taalvariatie aansluiten op ontwikkelingen als de toenemende globalisering, mobiliteit en digitalisering in de huidige samenleving. Dit betekent in de eerste plaats dat ten opzichte van het rapport uit 2003 het perspectief op taalvariatie verruimd is. De focus ligt nu minder exclusief op geografische variatie; sociale, etnische en situationele variatie zijn in de

veranderende maatschappelijke context minstens even belangrijk. In de tweede plaats gaat deze hernieuwde visie uit van een meer *bottom-up* benadering van taalvariatiebeleid. In plaats van de standaardtaal centraal te stellen en het taalvariatiebeleid *top-down* vanuit die standaard te bekijken, vertrekken we *bottom-up* vanuit de variëteiten die in de praktijk gesproken worden (en die de voedingsbodem vormen voor ontwikkelingen in de standaardtaal). Anders gezegd, de taalgebruiker en zijn daadwerkelijke taalgebruik staan centraal in deze visietekst.

Visietekst en beleidsvragen

Deze visietekst wil een beleidskader schetsen waarbinnen adviezen van het Algemeen Secretariaat over taalvariatie geplaatst kunnen worden. Daarnaast wil de tekst een informatie- en inspiratiebron zijn voor overheden en beleidsmakers die zich bezighouden met kwesties rondom taalvariatie in het Nederlands. De tekst is dus geen beleidsnota, maar wel een mogelijk referentiepunt voor toekomstig beleid.

Idealiter omvat een beleidscyclus deze acht stappen (o.m. Hoogerwerf & Herweijer 2014):

Stap 1	Ideologievorming: vanuit welke waarden en normen of ideologie worden problemen als beleidsproblemen gedefinieerd?
Stap 2	Agendavorming: welke beleidsproblemen komen op de beleidsagenda terecht?
Stap 3	Beleidsvoorbereiding: onderzoek naar de precieze definitie van het beleidsprobleem, naar te bereiken doelen en in te zetten middelen en naar eerdere ervaringen.
Stap 4	Beleidsvaststelling: in een democratisch geaccordeerde beleidsnotitie.
Stap 5	Beleidsimplementatie: uitvoering van het beleid door en voor betrokken actoren.
Stap 6	Evaluatie: onderzoek naar effectiviteit en efficiëntie van de beleidsimplementatie; democratische controle.
Stap 7	Feedback: mogelijk leidend tot bijstellingen op de verschillende niveaus van de beleidscyclus.
Stap 8	Beleidscontinuïering, -bijstelling of -beëindiging, afhankelijk van gebleken effectiviteit en efficiëntie of naar aanleiding van veranderende omstandigheden.

Als we de beleidscyclus toepassen op de vorming van taalvariatiebeleid, moeten we in de eerste plaats helderheid scheppen over de waarden en normen van waaruit we ons beleid formuleren: hoe kijken we

tegen taalvariatie aan en wat zijn daarmee samenhangend mogelijke taalvariatieproblemen? Meestal blijft dat impliciet; in deze visietekst wordt dit geëxpliciteerd. Vervolgens moeten we vaststellen welke van die problemen zo belangrijk zijn dat ze een plaats verdienen op de beleidsagenda.

De visie die in deze tekst ontwikkeld wordt, beantwoordt dan ook aan de eerste stap in de geschetste cyclus. Op het eind van de tekst is ook stap 2 indirect aan de orde, maar dat betekent geenszins dat deze visietekst een beleidsagenda uittekent. Wel wordt een aantal beleidslijnen uitgezet waarop beleid geënt zou kunnen worden.

Afbakening visietekst

Het onderwerp van deze visietekst is taalvariatie in het Nederlands en de daaruit voortvloeiende uitgangspunten voor taalvariatiebeleid. De tekst heeft betrekking op alle gesproken en geschreven variëteiten van het Nederlands. De volgende zaken vallen buiten het bereik van deze visietekst:

De in Nederland onder het Europees Handvest erkende regionale talen

Het *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* van de Raad van Europa vormt de basis voor nationale wetgeving met betrekking tot regionale talen en talen van minderheden. Het Handvest heeft als doel het beschermen en bevorderen van het gebruik van deze talen. Nederland heeft het Handvest geratificeerd; België heeft dat niet gedaan. Deze stand van zaken heeft tot ongelijkheid geleid in de officiële status van regionale talen tussen Nederland en Vlaanderen (en binnen Nederland): in Nederland zijn er officieel erkende regionale talen (en niet-erkende regionale talen), terwijl er in Vlaanderen geen officieel erkende regionale talen zijn.³

In Nederland zijn het Jiddisch en de talen van de Sinti en Roma als *non-territoriale talen* erkend onder deel II van het Europees Handvest. Daarnaast zijn het Fries,

het Nedersaksisch en het Limburgs erkend als *regionale talen* onder het Europees Handvest: het Fries is erkend onder deel III; het Nedersaksisch en het Limburgs zijn erkend onder deel II. Het Fries heeft daarmee een 'hoger' niveau van erkenning onder het Handvest, waarbij ook verplichtingen voor de Nederlandse overheid horen. In de *Wet gebruik Friese taal* is vastgelegd dat het Fries, naast het Nederlands, een officiële taal is in de provincie Fryslân. Het Fries is object van zowel rijks- als provinciaal beleid. Contactvariëteiten van het Fries en het Nederlands, zoals het Stadsfries, het Bildts en het Amelands, worden beschouwd als variëteiten die het Fries en het Nederlands samen delen, en zijn daarom object van rijks- en provinciaal beleid enerzijds (voor het Fries) en van rijks- en Taaluniebeleid anderzijds (voor het Nederlands).

De erkenning van talen onder het Europees Handvest in Nederland valt onder de bevoegdheid van het Nederlandse Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Hoewel de Taalunie na de erkenning van het Limburgs in 1997 een adviesrol heeft gehad bij nieuwe aanvragen voor de erkenning van regionale talen, voert de Taalunie geen beleid voor het Nedersaksisch en het Limburgs *als beschermde talen* onder het Europees Handvest (vergelijkbaar met het Fries); ze kunnen immers als gevolg van de erkenning onder het Handvest strikt genomen niet (meer) als variëteiten van het Nederlands worden beschouwd.⁴ Wel wil de Taalunie beleid maken voor *alle* dialecten en dialectgroepen in het Nederlandse taalgebied, onafhankelijk van de vraag of ze formeel (ook) deel uitmaken van een regionale taal die beschermd is onder het Europees Handvest. Met andere woorden, de verantwoordelijkheid voor het beleid voor de regionale talen *als aparte talen* (Fries, Nedersaksisch en Limburgs) ligt bij de Nederlandse overheid en de betreffende provincies zelf; het gaat dan om *meertaligheidsbeleid*, niet om *taalvariatiebeleid*. De

³ Met Vlaanderen c.q. Vlamingen bedoelen we in deze visietekst de gehele Vlaamse gemeenschap (inclusief Brussel), dus de Nederlandstalige gebieden c.q. Nederlandssprekenden in België.

⁴ Limburgs gekleurd Nederlands en Nedersaksisch gekleurd Nederlands vallen wel onder Taaluniebeleid, net zoals het Nederlands van de Friezen.

Taalunie op haar beurt wil beleid voeren voor *alle* dialecten die onderdeel zijn van het *dialectcontinuüm* in het Nederlandse taalgebied. Die bestrijken voor Vlaanderen en Nederland het hele gebied van de zuidwestelijke West-Vlaamse (en bij uitbreiding de Frans-Vlaamse) dialecten tot de noordoostelijke Nedersaksische dialecten.⁵ De in deze tekst gepresenteerde visie heeft derhalve betrekking op dit gehele continuüm.

De invloed van het Engels of andere talen op de positie en het gebruik van het Nederlands

Het Nederlands is een dynamische, levende taal, te midden van en in contact met andere talen. Het is daarom vanzelfsprekend dat andere talen, zoals het Engels, invloed hebben op de positie en het gebruik van het Nederlands. In deze tekst gaan wij niet in op deze kwestie. Wel verwijzen we in dit verband – meertaligheid en meertaligheidsbeleid ten behoeve van het Nederlands – naar de volgende publicaties: de webpagina *Meertaligheid* (Taalunie 2018), het in 2017 verschenen rapport *Staat van het Nederlands* van het Meertens Instituut en de Universiteit Gent (in opdracht van de Taalunie), het rapport *Nederlands als taal van wetenschap en hoger onderwijs* van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (2016) en het rapport *Talen voor Nederland* van de KNAW (2018).

Nederlands op de Caribische eilanden

De status van het Nederlands op de Caribische eilanden – Caribisch Nederland (Bonaire, Sint Eustatius en Saba), Aruba, Curaçao en Sint Maarten – is anders dan de status van het Nederlands in Europees Nederland, België en Suriname. Hoewel het Nederlands op de eilanden met name in bestuur, recht en onderwijs een belangrijke functie heeft, is het Nederlands voor de meeste mensen een vreemde taal. Daarnaast is er meer onderzoek nodig om de vraag te kunnen beantwoorden of er aparte variëteiten van het Nederlands op de Caribische eilanden bestaan en hoe die variëteiten zich precies

verhouden tot andere variëteiten van het Nederlands (Mijts 2008, Mijts & Waterman 2015).

Gebarentaal

In deze visietekst beperken we ons tot taalvariëteiten die gesproken en geschreven kunnen worden; we laten gebarentalen buiten beschouwing. Bovendien kunnen Nederlandse gebarentaal (NGT) en Vlaamse gebarentaal (VGT) niet als variëteiten van het Nederlands beschouwd worden (zie o.a. Schermer & Vermeerbergen 2004, Vermeerbergen et al. 2013). VGT is in 2006 door het Vlaamse parlement erkend. Er wordt nog steeds gestreefd naar officiële erkenning van NGT. De Taalunie maakt zich mede sterk voor deze erkenning. In Suriname is een variant van NGT in gebruik (met daarnaast mogelijk inheemse dorpsgebarentalen).⁶

Tussen gesproken Nederlands aan de ene kant en gebarentaal aan de andere kant bestaat een soort mengvariëteit of contacttaal: Nederlands (ondersteund) met Gebaren (NmG, zie o.a. Terpstra & Schermer 2006). Hoewel er veel verschillende vormen van NmG zijn – alle combinaties van gesproken Nederlands en gebarentaal – is de basis van NmG vaak het gesproken Nederlands (Terpstra & Schermer 2006, p.11). Toch laten we NmG in deze visietekst ook buiten beschouwing.

Opbouw visietekst

In hoofdstuk 2 zetten we uiteen welke dimensies van taalvariatie onderscheiden worden, schetsen we het wetenschappelijk kader en presenteren we onze visie op taalvariatie. Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 3 uitgangspunten voor een eigentijds, realistisch taalvariatiebeleid. Ook illustreren we de implicaties hiervan voor enkele beleidsdomeinen. Hoofdstuk 4, ten slotte, bevat een korte afsluiting.

⁵ Friese dialecten vallen onder de Friese (standaard)taal en vallen daarmee buiten de beleidsbevoegdheid van de Taalunie.

⁶ Persoonlijke communicatie met Onno Crasborn, hoogleraar Nederlandse gebarentaal, Radboud Universiteit Nijmegen.

2. Taalvariatie

Variatie is een natuurlijk en nuttig kenmerk van elke levende taal. Zo hebben sprekers van het Nederlands verschillende woorden tot hun beschikking om hetzelfde ding aan te duiden – vergelijk *woning* en *appartement* – en vrijwel altijd ook verschillende constructies om een bepaalde stand van zaken in taal om te zetten: de koningin kan Sneeuwwitje de giftige appel geven, maar ze kan die appel ook *aan* Sneeuwwitje geven. Beide voorbeelden zijn vormen van *variatie binnen een taalvariëteit* (oftewel *interne variatie*), in dit geval het Standaardnederlands. Los van de vraag of een spreker Nederlander, Vlaming of Surinamer is, zijn er contexten waarin hij een plek om te wonen eerder met *woning* dan met *appartement* zal aanduiden (met name als de precieze aard van de plek niet relevant is, zodat de minder specifieke term volstaat). En alle Nederlandstaligen zullen geneigd zijn om Sneeuwwitje achter in de zin te zetten als ze belangrijker is voor de voortgang van het verhaal dan de appel. In beide gevallen gaat het dus om functioneel gemotiveerde variatiepatronen die ons weinig vertellen over de regionale, sociale of etnische groep(en) waartoe sprekers behoren. Dergelijke *interne variatie* vormt dan ook zelden het onderwerp van expliciet taalbeleid.

Maar elk onderdeel van het Nederlands – bijvoorbeeld de uitspraak, de woordenschat en de grammatica – bevat ook variatie die wél regionale, sociale of etnische herkomst aanduidt. Dit type variatie is het onderwerp van de volgende paragraaf.

2.1 Dimensies van taalvariatie

Om te beginnen moet er een verschil worden gemaakt tussen synchrone taalvariatie (variatie op één moment in de tijd) en diachrone taalvariatie (variatie door de tijd heen). Taal verandert voortdurend en die (diachrone) taalveranderingen vinden hun oorsprong in (synchrone) taalvariatie, die altijd en in iedere taalgemeenschap aanwezig is.

In deze visietekst richten we ons enkel op **synchrone taalvariatie**, namelijk variatie in het eigentijdse Nederlands.

Binnen de variatielinguïstiek worden vier dimensies van synchrone taalvariatie onderscheiden: geografische, etnische, sociale en situationele taalvariatie. Alle vier dimensies van taalvariatie zijn er zowel *binnen* als *buiten* de standaardtaal.

Voordat we hieronder dieper ingaan op de verschillende dimensies van taalvariatie, moet worden opgemerkt dat de geografische, etnische, sociale en situationele dimensies van taalvariatie altijd interageren. Dit betekent dat de identiteit van elke spreker tegelijkertijd door verschillende dimensies wordt bepaald. Een spreker komt bijvoorbeeld uit Antwerpen, is lager opgeleid en spreekt in een formele situatie. Bovendien zijn de dimensies van taalvariatie veranderlijk. Het is immers niet zo dat elke taalvariëteit altijd met dezelfde groep samenhangt, of zelfs maar met een specifieke groep. Zo spreken hoger opgeleiden niet altijd anders dan lager opgeleiden en kun je niet aan iedere dialectspreker die standaardtaal spreekt, horen waar hij vandaan komt.

Geografische taalvariatie

Een eerste dimensie binnen de synchrone taalvariatie is die van de **geografische taalvariatie**. Het Standaardnederlands is grotendeels identiek in het hele taalgebied, maar daarnaast heeft elk deel van het taalgebied eigen vormen die kenmerkend zijn voor de standaardtaal in dat gebied. Het Nederlandse Standaardnederlands verschilt duidelijk van het Belgische Standaardnederlands, en het Surinaamse Standaardnederlands is ook weer duidelijk te onderscheiden van beide voorgaande variëteiten. Zo verraden woorden als *okselmouwtrui* (T-shirt zonder mouwen) en *bacove* (banaan) de Surinaamse herkomst van de spreker, geven *leraars* (leraren) vooral in Vlaanderen les en zullen Nederlanders vaker dan Vlamingen en Surinamers *blaaï* (blij) zijn. We spreken van nationale variëteiten van een 'pluricentrische taal': Nederlands-Nederlands, Belgisch-Nederlands en Surinaams-Nederlands (o.m.

Clyne 1992, Geerts 1992, Muhr 2012, De Caluwe 2013, 2017, Van Keymeulen 2015). Dit soort geografische variatie is niet zo bijzonder. Het Engels van Britten onderscheidt zich van dat van bijvoorbeeld Amerikanen of Zuid-Afrikanen, zelfs als er formele standaardtaal gesproken wordt. Hetzelfde geldt voor het Frans van Fransen en dat van Canadezen, of het Duits van Duitsers en dat van Oostenrijkers.

Maar we simplificeren de geografische variatie als we alleen vanuit landsgrenzen denken. Ook binnen landen zijn vaak opmerkelijke verschillen waar te nemen binnen de standaardtaal: een Nederlander van onder de grote rivieren klinkt ook in standaardtalige contexten anders dan een Nederlander uit de Randstad of een Nederlander uit Groningen. De meeste mensen denken bij geografische taalvariatie echter niet aan de standaardtaal, maar aan dialecten. Die hebben hier inderdaad een plek: het Nederlandse taalgebied kent een grote variatie aan dialecten. Ook de Nederlandse omgangstalen vertonen doorgaans duidelijke regionale kenmerken.

Er is bijvoorbeeld regionale variatie in de uitspraak: vooral in West-Vlaanderen en Groningen zet men de *paardn buutn* (paarden buiten). Maar ook in de grammatica zijn er regionale tendensen: een constructie als *Hij kocht zijn vrouw een gouden armband* verraadt de zuidelijke oorsprong van de spreker. Deze constructie komt namelijk vooral voor in België en de zuidelijke provincies van Nederland; de meeste Nederlanders gebruiken *Hij kocht voor zijn vrouw een gouden armband* (E-ANS 20.4.4).⁷ Over de grammatica van het Nederlands in Suriname is nog te weinig bekend om te kunnen aangeven welke variant van deze constructie daar overwegend wordt gebruikt.

Etnische taalvariatie

Een tweede dimensie is die van de **etnische taalvariatie**. Met *etnisch* bedoelen we hier 'herkomst': het Nederlands wordt namelijk ook gesproken door

mensen en groepen die een andere herkomst en vaak ook een andere taalachtergrond hebben dan de Nederlandse. Een groeiend aantal Nederlandssprekenden heeft vandaag de dag een migratieachtergrond. Steeds meer van hen zijn in Nederland, Vlaanderen of Suriname geboren en verwerven het Nederlands op heel jonge leeftijd (op school of ook thuis); anderen zijn nieuwkomers die zich op latere leeftijd het Nederlands eigen maken. En dat laatste mag letterlijk worden genomen: iedereen eigent zich het Nederlands toe met eigen accenten en andere specifieke kenmerken. Zo heeft het Nederlands van mensen met een migratieachtergrond die niet speciaal willen opvallen via hun taal gewoonlijk toch een kenmerkend en herkenbaar accent, bijvoorbeeld de lange en 'scherpe' uitspraak van de 'z' (zie o.a. Hinskens 2015, Van Meel 2016). Een ander kenmerk is het gebruik van biologisch in plaats van grammaticaal geslacht, zoals in *de meisje*. Deze kenmerken worden vooral in het onderlinge contact tussen mensen met een migratieachtergrond gehanteerd (Hinskens 2004).

Het uit het Sranantongo afkomstige woord *duku* (geld) is typerend voor wat we *straattaal* noemen: de groep variëteiten van Nederlandse jongeren van verschillende etnische en sociale herkomst. In Vlaanderen vinden we vergelijkbare variëteiten. De Limburgse Citétaal is bijvoorbeeld ontstaan in de tuinvijken (cités) rond de steenkoolmijnen, waar de eerste en daaropvolgende generaties gastarbeiders samenleefden (Marzo & Ceuleers 2011, Marzo 2016). Zowel straattaal als Citétaal bevatten als mengvariëteiten min of meer bewust gekozen kenmerken uit andere talen (vaak talen van aanwezige minderheidsgroepen).

Sociale taalvariatie

Als derde dimensie onderscheiden we **sociale taalvariatie**. Naast de geografische en etnische achtergrond bepaalt ook het sociale profiel van een

⁷ De E-ANS is de elektronische versie van de Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS), raadpleegbaar op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>.

spreker zijn taalgebruik. Oudere generaties spreken anders dan jongere; hoger opgeleiden spreken doorgaans ook weer anders dan lager opgeleiden en ook het taalgebruik van mannen en vrouwen verschilt. Het sociale netwerk waartoe mensen behoren, is eveneens een belangrijke factor: hechte, gesloten netwerken bevorderen groepsconformerend taalgedrag, terwijl losse netwerkbanden bevorderlijk kunnen zijn voor het doorgeven van taalvernieuwingen.

Situationele taalvariatie

De vierde en laatste dimensie is die van de **situationele taalvariatie**. Iedereen heeft een talig repertoire tot zijn beschikking waaruit 'passend' geput kan worden, afhankelijk van de communicatieve context en situatie waarin men zich bevindt. Hier komen we op het terrein van de zogenaamde '**taalregisters**' of stijlniveaus: formele contexten, zoals sollicitatiegesprekken of oudergesprekken op school, vragen om een meer formeel taalregister, terwijl we binnen intieme levenssferen, zoals contacten met naaste verwanten of vrienden, doorgaans een heel informeel taalregister hanteren. Daartussenin bevindt zich nog een heel continuüm van meer naar minder formeel taalgebruik. Hoe dat precies wordt ingevuld, kan voor iedereen verschillen en zal ook weer samenhangen met sociale, geografische en etnische achtergrond.

Binnen de situationele taalvariatie kan ook onderscheid worden gemaakt naar medium of communicatiemiddel. Het gaat dan in de eerste plaats om verschillen tussen **gesproken en geschreven taal**. Sommige woorden of constructies hebben een meer 'schrijftalig' karakter, terwijl andere typisch voor de gesproken taal zijn: een voorzetsel als *middels* wordt vooral in de geschreven taal gebruikt, terwijl een constructie als *hij zal wel weer te laat wezen* vooral in gesproken taal voorkomt (bron: taaladvies.net). Binnen de gesproken en geschreven taal kan verder onderscheid worden gemaakt naar medium. Zo verschilt de taal in de gedrukte media (analoog; *offline*) van de geschreven taal die gebruikt wordt in (al dan niet interactieve) *online* communicatie

(digitaal), denk aan de (chat)taal op Twitter, Facebook Messenger of WhatsApp. Dit type geschreven taal vertoont sterke overeenkomsten met gesproken taal (zie o.a. Vandekerckhove & Nobels 2010). Door de opkomst van de nieuwe of digitale media (mobiele telefonie, internet) ziet het taallandschap er dan ook anders uit dan een aantal decennia geleden. Zo zijn er nieuwe taalvariëteiten ontstaan waarvan het geografische bereik groter is en vervagen de grenzen tussen schriftelijke en mondelinge communicatie.

Tot slot

Taalvariatie hangt dus samen met geografische, etnische, sociale en situationele verschillen. Die verschillen zijn nooit statisch, maar sterk veranderlijk: ze zijn afhankelijk van de situatie waarin iemand spreekt, van zijn persoonlijkheid en van de expressieve bedoelingen van de talige interactie.

Welke taalvariëteit een taalgebruiker in een bepaalde situatie spreekt, is dus niet één-op-één gerelateerd aan zijn geografische, etnische en/of sociale achtergrond. Iedereen heeft verschillende identiteiten tegelijk en kan met zijn taalgebruik dan ook verschillende (soms overlappende) identiteiten tegelijk uitdrukken. Zo kan iemand een migratieachtergrond hebben en tegelijkertijd Limburger, vrouw en hoger opgeleid zijn. Afhankelijk van de situatie, het domein, haar gesprekspartner(s) en het gespreksonderwerp kan haar taalgebruik variëren (denk aan een sollicitatiegesprek, een etentje met familie of een *post* op Facebook). Zo zal zij zich de ene keer vooral Limburgse voelen en dat met haar taalgedrag kunnen uitdrukken, terwijl zij een andere keer met haar taalgebruik meer gestalte kan geven aan het feit dat zij een hoger opgeleide vrouw is. Taalvariatie is dus niet alleen een weerspiegeling van iemands (sociale, regionale of etnische) herkomst, maar bovenal de uitdrukking van wie diegene op dat moment wil zijn. Hier gaan we in de volgende paragraaf verder op in.

2.2 Wetenschappelijk kader

De huidige samenleving wordt gekarakteriseerd door processen van globalisering, mobiliteit en digitalisering. Nederland, Vlaanderen en Suriname zijn steeds minder op zichzelf staande eenheden, maar maken in toenemende mate deel uit van een veel globaler socio-geografisch geheel. Van een gesloten taalgemeenschap waarin een individu wordt geboren, opgroeit en zijn hele leven blijft, is in de huidige samenleving nauwelijks nog sprake. En dankzij de digitalisering en het internet is ruimtelijke verankering hoe dan ook een gemakkelijk te omzeilen beperking geworden. Ooit waren taalgemeenschappen misschien relatief gesloten entiteiten die door een gemeenschappelijke en vrij uniforme taal konden worden afgedekt; nu zijn de (standaard)talen en taalvariëteiten die we in de samenleving aantreffen welhaast even divers als die samenleving zelf. De toegenomen digitalisering zorgt er ook voor dat de term “geletterdheid” een andere lading gekregen heeft; er wordt steeds meer gewezen op het belang van *digitale* geletterdheid. Deze digitale geletterdheid vereist andere vaardigheden van de taalgebruiker dan de klassieke geletterdheid.

Met globalisering, mobiliteit en digitalisering hangen ook sterk veranderende denkbeelden samen over formaliteit, neutraliteit, identiteit en prestige. Onder invloed van maatschappelijke veranderingen worden mensen geacht zelf te bepalen hoe ze in het leven willen staan en hoe ze zich willen profileren. Dat heeft onvermijdelijk consequenties voor de manier waarop zij met taalnormen omgaan en uiteraard ook voor hun taalgebruik: “anders klinken dan de anderen” kan in dit verband een bewuste keuze zijn.

Mediarevoluties zoals televisie en internet hebben belangrijke gevolgen gehad voor identiteitsbeleving: er is een nog grotere behoefte aan het profileren van identiteit, al is het maar omdat digitale media die enkel van (geschreven) taal gebruik maken niet de

identiteitsaanwijzingen bevatten (gender, etniciteit, uiterlijk) die *face-to-face* communicatie wel bevat. Door het ontbreken van die aanwijzingen moeten zenders hun identiteit vooral met talige middelen opbouwen.⁸ In deze nieuwe interactieve realiteit is taalvariatie vanzelfsprekend een handig medium.

Taal en identiteit

De spanning tussen enerzijds globalisering en anderzijds de noodzaak van een eigen identiteit leidt ertoe dat mensen de behoefte voelen zich te onderscheiden. Net zoals kleding is taal een voor de hand liggend instrument om een bepaalde identiteitsmededeling te doen: via hun taalgebruik kunnen mensen verschillende, soms overlappende (groeps)identiteiten uitdrukken. Om welke identiteiten het gaat, hangt samen met de situatie; met andere woorden, identiteit is ‘dynamisch’. Zo voedt het globaliseringsproces bijvoorbeeld de behoefte om uitdrukking te geven aan lokale identiteit (‘lokalisering’ als reactie op globalisering: ‘glokalisering’). Het spreken van een dialect of regionaal gekleurde taal is daar een bewuste uiting van. Maar identiteitsprofilering gebeurt niet altijd zo opzettelijk. Zo blijft variatie op het gebied van grammatica en uitspraak vaak onder de radar, tenzij het om breed in de media uitgemeten varianten gaat die tot één land beperkt zijn (zoals het gebruik van *hun* als onderwerp van een zin, bijvoorbeeld in *hun hebben*, dat uitsluitend in Nederland voorkomt, of bepaalde uitspraakvarianten die stereotypisch zijn in ofwel Nederland, ofwel Vlaanderen).⁹ De meeste sprekers weten wel dat ze een regionaal of etnisch accent hebben, maar raken dat – zelfs als ze dat zouden willen – heel moeilijk kwijt. Van andere varianten zijn we ons weer zo bewust dat we ze in kunnen zetten om ons op een specifieke manier te profileren. Als een Belgisch-Nederlandse standaardtaalspreker tijdens een gesprek met zijn broers van het Standaardnederlandse *je/jij*-systeem overschakelt op het Vlaamse *ge/gij*-systeem en met

⁸ Vanzelfsprekend geldt dit niet voor *multimodale* communicatie via internet.

⁹ Zo is de zachte ‘g’ een gestereotypeerde variant in Nederland en is de uitspraak van de ‘g’ als ‘h’ een gestereotypeerde variant in Vlaanderen.

een iets sterker accent spreekt, dan signaleert hij daarmee een grotere nabijheid of solidariteit. En het is *amazing* hoe modern en dynamisch men overkomt met een occasionele ontlening uit het Engels. Ook wie straattaalkenmerken gebruikt om een stoer imago uit te stralen of bijvoorbeeld veel woorden van Griekse of Latijnse oorsprong gebruikt om zichzelf als intellectueel te profileren, kiest daar bewust voor.

In de voorbeelden in bovenstaande alinea is variatie dus geen vorm van ruis of vervuiling, maar een meer of minder bewuste keuze om (extra) sociale betekenis te creëren. Er zijn namelijk situaties waarin standaardtaalsprekers zich niet alleen als Nederlander, Vlaming of Surinamer willen profileren, maar ook als Drent, Marokkaanse Nederlander of als modern en dynamisch mens.

Kortom, taal is naast een communicatiemiddel ook een uitdrukkingmiddel van groepsidentiteit en individueel imago. En in de huidige samenleving waarin zelfprofilering alsmat belangrijker wordt, zal taalvariatie ook steeds meer ingezet worden als onderscheidingsstrategie. Dat heeft gevolgen voor de status en definitie van taalvariatie, maar ook voor de behoefte aan afbakening van de standaardtaal. Omdat taalvariatie niet zomaar vermijdbare ruis is die communicatie bemoeilijkt, heeft het geen zin om alle variatie uit de standaardtaal te willen weren. Integendeel, variëteiten hebben een eigen positie, naast en binnen de standaardtaal.

Standaardtaal

Er is eigenlijk nooit een sluitende definitie geweest die standaardtaal realistisch van niet-standaardtaal onderscheidt. Een functionele omschrijving is te vinden op [Taaladvies.net](https://taaladvies.net):

De standaardtaal is, net als de andere taalvariëteiten, een variëteit die geschikt is om gebruikt te worden in bepaalde situaties. We verstaan onder de Nederlandse standaardtaal het Nederlands dat

algemeen bruikbaar is in het publieke domein, dat wil zeggen in alle belangrijke sectoren van het openbare leven, zoals het bestuur, de administratie, de rechtspraak, het onderwijs en de media. Anders uitgedrukt: de Nederlandse standaardtaal is het Nederlands dat algemeen bruikbaar is in contacten met mensen buiten de eigen vertrouwde omgeving (in zogenaamde secundaire relaties). Woorden, uitdrukkingen, uitspraakvormen of constructies die standaardtaal zijn, zijn dus in principe zonder problemen bruikbaar in de genoemde sectoren en situaties.¹⁰

De meest gehanteerde definitie van standaardtaal bestaat in feite uit twee productiecriteriën (1 en 2) en een perceptiecriterium (3) (Auer 2005, 2011, Hinskens & Taeldeman 2013, Grondelaers et al. 2016):

1. Een standaardtaal is in principe **uniform** in de gemeenschap waarin ze gebruikt wordt, en bevat bij voorkeur geen systematische variatie die subgroepen aanduidt.
2. Een standaardtaal is in principe **gecodificeerd** of codificeerbaar in de zin dat de spelregels van 'goed' of 'fout' (of 'algemeen' versus 'niet algemeen') vastliggen in grammatica's en woordenboeken.
3. Een standaardtaal is **prestigieus** in de zin dat het gebruik van standaardtaal in het algemeen met hoge opleiding, fraaie beschaving, goede manieren en professionele competentie geassocieerd wordt, zowel door sprekers als door niet-sprekers van die standaardtaal.

Het probleem van deze definitie is dat ze zelfs al in de tijd vóór de beschreven maatschappelijke veranderingen als gevolg van globalisering en digitalisering voornamelijk bruikbaar was voor geschreven taal. Dat is hoe dan ook een veel makkelijker normeerbare realiteit dan gesproken taal.

¹⁰ Zie

https://taaladvies.net/taal/advies/tekst/85/wat_is_standartaal_algemeen.

In Nederland en Vlaanderen worden voor de bepaling van wat wel of niet standaard is vooral de productiecriteriën (uniformiteit en codificering) gehanteerd. De reden hiervoor is dat deze criteria het best meetbaar zijn: taalgebruik vormt uiteindelijk het meest tastbare object van taalnormering. Dat neemt niet weg dat bij beide criteria kanttekeningen geplaatst kunnen worden. Hieronder bespreken we alle drie de criteria.

Criterion 1: uniformiteit

Nog los van de vraag of taal uniform kan worden gemaakt, worden veel Europese standaardtalen momenteel zichtbaar en hoorbaar variabler (Deumert & Vandenbussche 2003, Kristiansen & Coupland 2011, Kristiansen & Grondelaers 2013, Ghyselen 2017). Dat heeft te maken met het eerder geschetste verlangen van mensen om voor zichzelf een eigen identiteit op te bouwen in taal. Nu er vrijwel overal sprake is van dialectnivellering of dialectverlies, is het bijvoorbeeld niet zo vreemd dat standaardtalen accentvariatie toelaten die hun sprekers in staat stelt een beetje van hun regionale identiteit of herkomst in beeld te brengen (Willemys 2003). En dus bevatten iconische standaardtaalgenres zoals de nieuwsprogramma's van de openbare omroepen de laatste decennia opvallend vaker regionale accenten – al is dat laatste veel meer het geval in Nederland dan in Vlaanderen (we bespreken hieronder waarom men in Vlaanderen in het algemeen anders en sterker op taalvariatie reageert dan in Nederland). De zachte /g/ van de Noord-Limburgse presentator Twan Huys (van tv-programma's als *College Tour* en *RTL Late Night*) is, vanuit Nederlands perspectief, een opvallend uitspraakkenmerk dat we tolereren. Hetzelfde gold echter jaren geleden al voor de Surinaamse uitspraakkenmerken van de toenmalige redacteur-nieuwslezer Noraly Beyer. In Nederland tolereert men dit soort variatie in het algemeen, zolang de begrijpelijkheid maar niet in het geding komt. De standaardtaal lijkt dus in de eerste plaats gericht op algemene begrijpelijkheid.

Criterion 2: codificering

Het criterium codificering is eveneens vaak moeilijk hanteerbaar: gesproken taal is nauwelijks nog codificeerbaar. Ook geschreven taal is uiteraard niet variatievrij, maar formele schrijftaal is in principe wel in strakke spelling- en grammaticaregels te gieten.

Veel van de taalvarianten die gebruikers hanteren om zichzelf een cool imago aan te meten, zijn niet standaard in de strikte zin van het woord. Daaruit komt wellicht ook hun bruikbaarheid voor profileringsdoeleinden voort. Nu zou men kunnen zeggen dat de aanwezigheid in taal van prescriptief uitgesloten vormen, zoals *ge/gij* of *hun hebben*, taal per definitie variabel en dus niet-standaard maakt. Maar omgekeerd rijst de vraag of de variëteit van de Vlaamse *ge*-gebruiker die door middel van dat *ge*-gebruik bewust met zijn identiteit speelt, niet meer standaard is.

Criterion 3: prestige

Terwijl de criteria *uniformiteit* en *codificering* de standaardtaalrealiteit wellicht heel eng afbakenen, belichaamt het perceptiecriterium *prestige* perfect (het veranderende denken over) de wisselende krachten die inspelen op de standaardtaal. Hoewel standaardtaal nog altijd resoluut correleert met het prestige van 'traditioneel sociaal succes', zijn er ook andere vormen van sociaal succes die zich uiten in specifieke taalkeuzes. Dat kunnen we illustreren met de snelle verspreiding van de versterker *kei* in Vlaanderen, zoals in *keileuk* en *keimoe*. Oorspronkelijk komt *kei* uit het Brabants-Antwerpse gebied, maar de jongste decennia heeft het zijn weg gevonden in bijna heel Vlaanderen, al is het uiterste westen wat schoorvoetend gevolgd (Vandekerckhove & Vercammen 2018). Maar waarom duikt dat *kei* intussen overvloedig op in het online taalgebruik van bijvoorbeeld Limburgse jongeren? Omdat sprekers graag mensen imiteren die op de een of andere manier succesvol zijn. Dat succes kan te maken hebben met klassieke statuskenmerken (bijvoorbeeld opleiding, beroep, inkomen), maar in het geval van *kei* ging het eerder om het jeugdige prestige van coole en uitdagende persoonlijkheden. Niet toevallig had

Studio Brussel, de Vlaamse radiozender die vooral op de jongste generaties mikt, in de jaren negentig van de vorige eeuw een programma met de naam 'Keinijg'. Door *kei* te gebruiken, hoopte de Vlaamse taalgebruiker iets van dat coole imago over te nemen (Grondelaers et al. 2016).

Eigenlijk moeten er dus twee soorten prestige worden onderscheiden: traditioneel prestige en modern prestige. Beide soorten prestige kunnen tot taalverandering leiden; veel van de nu traditioneel-prestigieuze varianten waren vroeger modern-prestigieuze varianten. Een voorbeeld van talige imitatie van traditioneel prestigieuze personen is het feit dat veel Nederlanders de lange klinkers /ee/ en /oo/ momenteel als *eej* en *oow* uitspreken. Tot medio twintigste eeuw deden vooral sprekers van meer volkse variëteiten uit de Randstad dat. Nadien vond het spraakkenmerk ook ingang in de hogere registers van Randstedelingen (Van de Velde 1996). En intussen heeft de rest van Nederland die uitspraakvariant overgenomen, als gevolg van het feit dat (de taal van) de Randstad in Nederland traditioneel het meeste prestige geniet (zie onder meer Grondelaers et al. 2009, Pinget et al. 2014 en Smakman 2006).

Kortom, het feit dat een niet-standaardvorm of -variëteit geen *traditioneel* prestige heeft, hoeft niet uit te sluiten dat die vorm of variëteit wel *modern* prestige heeft. Duidelijke voorbeelden waarvan het moderne prestige experimenteel is aangetoond, zijn Vlaamse 'tussentaal' (Grondelaers & Speelman 2013, Rosseel 2017) en *hun hebben* (Grondelaers et al. 2019). Als prestige een kenmerk is van standaardtaal, dan is het niet zo vreemd dat moderne standaardtalen varianten bevatten die misschien (nog) niet standaard zijn, maar wel (modern) prestigieus. Met andere woorden, moderne standaardtalen zijn mengcodes van traditioneel-prestigieuze standaardvormen en modern-prestigieuze (dynamische) varianten die (nog) niet standaard zijn.

¹¹ In *A dictionary of Sociolinguistics* (Swann, Deumert, Lillis & Mesthrie 2004) wordt "standard language ideology" (standaardtaalideologie) gedefinieerd als "a metalinguistically articulated and culturally dominant belief that there is only one

Ideologie

Prestige is geen intrinsiek kenmerk van vormen en variëteiten; het ontleent zijn waarde vrijwel altijd aan een omkaderende ideologie: een waardesysteem met (normatieve) overtuigingen die leden van een gemeenschap met elkaar delen, en die hun doen en denken over bepaalde fenomenen bepalen. In het geval van taal vertalen ideologieën zich gewoonlijk in een rangschikking van taalvariëteiten in 'goede' of 'hoge' variëteiten (gewoonlijk maar één: de standaard) en 'slechte' of 'lage' variëteiten (alle andere variëteiten). De ideologieën die in de achttiende en negentiende eeuw ten grondslag lagen aan de vorming van Europese standaardtalen werden gestuurd door het modernistische geloof dat standaardtaal een maakbare perfectie is, die beter, mooier en zuiverder is dan niet-gestandaardiseerde taal, en die door haar uniformiteit een hele natie kan belichamen. Om die reden wordt de standaardtaal ook geacht van elke taal de ultieme vervulling te zijn, waaraan idealiter elk lid van de gemeenschap zich houdt. Het centrale idee van sommige standaardtaalideologieën is dat variatie schadelijk is en tot elke prijs vermeden moet worden, omdat het de communicatie zou kunnen bemoeilijken.¹¹ Hoewel deze strakke standaardtaalideologie tegenwoordig niet meer het hele discours over standaardtaal bepaalt, zijn er ook in het Nederlandse taalgebied nog sporen van te vinden. Dat laatste is sterker het geval in Vlaanderen dan in Nederland. Dat is ook te begrijpen tegen de achtergrond van enerzijds de verschillende trajecten die het Standaardnederlands in deze twee delen van het taalgebied doorlopen heeft en anderzijds de complexere Belgische taalsituatie.

Nederlands-Nederlands

Het Nederlands-Nederlands doorliep een normaal standaardiseringsproces dat in de negentiende eeuw gestalte kreeg in een ruim aanvaarde schrijftaal en vanaf 1900 ook in een relatief uniforme spreektaal. Van Haeringen (1924) had aanvankelijk geijverd voor

correct way of speaking (i.e. the standard language)." Deze passage wordt vervolgd met "The SLI leads to a general intolerance towards linguistic variation and non-standard varieties in particular are regarded as 'undesirable' and 'deviant'."

het ideaal van een gecultiveerd Nederlands dat geen systematische sporen zou bevatten van de regionale oorsprong van zijn gebruikers. De standaard die zich tussen 1920 en 1940 als Nederlandse gebruiksnorm ontwikkelde, was echter de taal van de sociaaleconomisch en cultureel dominante Randstedelijke middenklasse (Smakman 2006). Die standaard droeg dus per definitie de sporen van een zekere regionale (Hollandse) herkomst. Vele decennia later is het Randstedelijk gekleurde Nederlands nog altijd het onbetwiste referentiepunt, hoewel lichte regionale accenten inmiddels worden getolereerd (Pinget et al. 2014). Ook wordt een aantal accenten dat in de traditionele ideologie wordt afgewezen, juist prestigieus gevonden in het moderne waardesysteem dat mede bepaalt hoe het Nederlandse Standaardnederlands eruitziet. Bepaalde etnische accenten of het zwaardere accent van vrouwelijke Randstadsprekers danken hun populariteit aan een antiautoritair imago (Grondelaers et al. 2018). Het ‘Poldernederlandse’ accent (Stroop 1998) – gekenmerkt door onder meer de verlaging van het eerste element van /ei/ waardoor *Leidseplein* als ‘laaidseplaaïn’ klinkt – werd aanvankelijk door modern prestige aangedreven, maar is intussen veeleer traditioneel-prestigieus geworden.

Het Nederlands-Nederlands is dus een flexibele standaard die via accentvariatie toelaat om (in beperkte mate) regionale en sociale identiteit uit te drukken, maar in weerwil daarvan toch als een relatief uniforme *lingua franca* wordt beschouwd. Een bijzonder kenmerk van het Nederlands-Nederlands is verder de opvallende nationale eensgezindheid over de evaluatie van de diverse soorten variatie in de standaard. Zoals de meeste Europese standaardtalen wordt ook het Nederlands-Nederlands variabel, maar welhaast *alle* Nederlandse mannen en vrouwen uit om het even welke regio of van gelijk welke leeftijd zijn het eens over de sociale betekenis van accenten in de standaard (Grondelaers et al. 2011). De Nederlandse consensus over de eigen standaard is zo breed dat kwesties van goed of fout nauwelijks een rol

spelen en ook niet vastgelegd hoeven te worden in strakke regels. De NOS heeft ook geen taalraadsman zoals de VRT, en van de hoofdredacteur van het NOS journaal “[mag] een licht accent als het niet afleidt” (zie ook 3.3).¹²

Variëteiten tussen dialect en standaardtaal in Nederland

Een eeuw geleden spraken maar weinig Nederlanders Standaardnederlands; de meesten spraken dialect. Het Standaardnederlands was de taal van de elite en verder voornamelijk een schrijftaal. Dialect en standaardtaal waren in alle opzichten gescheiden.

Tegenwoordig zijn de traditionele dialecten in veel regio’s in onbruik geraakt ten gunste van de standaardtaal; er ontwikkelt zich een waaier van taalvariëteiten die zich taalkundig gezien tussen dialect en standaardtaal in bevinden. Het gaat hierbij vooral om grootschaligere dialectvormen, ook wel *regiolecten* genoemd (Hoppenbrouwers 1990). Regiolecten zijn voortzettingen van de oude dialecten waaruit juist die kenmerken verdwenen zijn die beperkt waren tot één plaats of een klein gebied. Ze worden gesproken in grotere gebieden. Zo wordt in de dialecten die gesproken worden rond Kerkrade en Vaals in Zuidoost-Limburg de ‘g’ vanouds uitgesproken als ‘j’, waardoor *gas*, *glas* en *gras* klinken als *jaas*, *jlaas* en *jraas*. Dit verschijnsel wordt gaandeweg ontmanteld en de ‘j’ maakt plaats voor de (‘zachte’) ‘g’ (Hinskens 1992). Kortom, dialecten convergeren niet alleen met elkaar, ze schuiven ook geleidelijk op in de richting van de standaardtaal.

Terwijl dialect en standaardtaal naar elkaar toe groeien, ontstaan er naast de regiolecten ook regionale variëteiten van de standaardtaal. Die tendens is het duidelijkst waarneembaar in de uitspraak (Van Heuven & Van de Velde 2010). De eerdergenoemde Poldernederlandse uitspraak van ‘ei’ of ‘ij’ als *ai* (*Blaaif kaaiken*) maakt vanouds deel uit van een groep traditionele Hollandse dialecten. Daarnaast wordt de standaardtaal die sommigen ook op de

¹² Zie <https://www.vpro.nl/lees/artikelen/2017/wat-u-zegt.html>.

Nederlandse tv of radio hanteren, gekenmerkt door supra-regionale spreektaalige verschijnselen als 'groter als', 'hun hebben' en 'het boek wat ik lees' (Bennis & Hinskens 2014).

Belgisch-Nederlands

In het Belgisch-Nederlands liggen de zaken wat complexer. Die variëteit verloor om historische redenen deels de aansluiting met het standaardiseringsproces in Nederland, en het Frans was gedurende drie eeuwen de voornaamste bestuurs- en cultuurtaal op de hoogste niveaus. Gedurende de negentiende eeuw kozen integrationistische taalplanners voor een nauwere aansluiting bij de gecodificeerde standaard uit Nederland. Dat leidde in de tweede helft van de twintigste eeuw tot een versneld en geïntensiveerd standaardiseringsproces of, met andere woorden, een periode van 'hyperstandaardisering'. Toch heeft dat alles niet geleid tot een algemeen bruikbare en gebruikte standaardtaal zoals in Nederland. Er is wel een "collectief meta-talig bewustzijn" tot stand gebracht (Van Hoof & Jaspers 2012, p. 113) dat Vlamingen doordrongen heeft van de onbetwiste superioriteit van uniform geschreven Nederlands zonder taalfouten of typisch Vlaamse elementen, en van het gesproken Nieuwsnederlands van de VRT ((Vlaamse Radio en Televisie). Dat meta-talige bewustzijn uit zich echter niet in een veralgemeende goede beheersing van die variëteit, maar wel in een onmiskenbare polarisering van het taaldiscours (met een opvallende focus op 'goed' en 'fout'). Het uit zich ook in een bijbehorende sterke gevoeligheid voor spel- en grammaticafouten en voor vrijwel alle uitspraakvarianten die de veronderstelde homogeniteit van de standaardtaal aantasten. Uit recent onderzoek van De Standaard en Radio 1 blijkt bijvoorbeeld dat meer dan 60% van de Vlamingen zich "erg of heel erg" stoort aan spel- en grammaticafouten.¹³

Dit alles heeft voor een uiterst complexe Vlaamse standaardtaaldynamiek gezorgd. Enerzijds zien we een standaardtaal die bijna iedereen als 'beste' taalvariëteit beschouwt, maar die vrijwel niemand frequent spreekt, en anderzijds zien we alsmaar vitaler wordende informele variëteiten, waarvan (bijna) iedereen er een of meer spreekt, maar die door veel Vlamingen expliciet worden afgekeurd.

'Tussentaal' in Vlaanderen

De belangrijkste implicatie van de in Vlaanderen heersende standaardtaalideologie is de karakterisering van nagenoeg het hele vitale Vlaamse spraakcontinuüm als niet-standaard. Daardoor ontstaat een binaire indeling in één 'goede' variëteit en veel 'slechte' variëteiten. Die ene goede of beste taal is het eerder genoemde Nieuwsnederlands, dat bijna volledig uniform kan blijven door strenge bewaking en door de functionele beperking tot (semi-) voorbereide genres.

In weerwil van de hoge achting voor dit Nieuwsnederlands spreekt, zoals gezegd, vrijwel geen enkele Vlaming die variëteit in de puurste vorm. Dat neemt niet weg dat Vlamingen in bepaalde contexten variëteiten hanteren die dicht tegen het Nieuwsnederlands aanleunen. Het taalgebruik van Vlaamse leraren Nederlands vormt een goed voorbeeld, omdat het een *praktische* standaard is. Deze standaard wijkt af van de *ideële* standaard door nagenoeg algemene regionale accentvariatie en door occasionele niet-standaardvarianten (zoals *t*-loze varianten in functiewoorden, waardoor *dat* en *niet* als *da* en *nie* klinken; Grondelaers & Van Hout 2011). Tussen het Nieuwsnederlands en het Nederlands van leraren Nederlands enerzijds en de dialecten anderzijds bevindt zich een cluster van variëteiten dat gewoonlijk 'tussentaal' genoemd wordt, en dat naast uitspraakvarianten ook lexicale en grammaticale niet-standaardvarianten bevat. Dat taalwetenschappers al die variëteiten aparte namen geven, betekent niet dat

¹³ De Vlaming is een taalchamperter". *De Standaard*, vrijdag 14 oktober 2016 en <https://radio1.be/de-vlaming-een-taalchamperter> (webpagina geraadpleegd op 3 december 2018).

het ook afbakenbare variëteiten zijn. Integendeel, er is ruime consensus dat die vitale variëteiten een naadloos continuüm vormen en dat taalgebruikers naargelang van de context waarin ze zich bevinden en zelfs binnen één en dezelfde context schuiven op dat continuüm (De Caluwe 2009). Zelfs in geschreven online chatconversaties switchen jongeren niet rigoureuus tussen standaardtaal en ‘tussentaal’, maar produceren ze veeleer mengvormen die nu eens tegen de standaardtaalpool aanzitten, dan weer tegen de dialectpool (Vandekerckhove & Nobels 2010).

Dat het informele Belgische Nederlands in weerwil van die niet-isoleerbaarheid toch als ‘tussentaal’ (of als ‘Verkavelingsvlaams’ of ‘Schoonvlaams’) wordt weggezet, heeft alles te maken met ideologische compartimentering: *alle* taalgemeenschappen in Europa hebben informele spreektaalige variëteiten, maar opvallend is dat Vlaanderen de zijne lijkt af te wijzen. In Nederland bestaat die behoefte, zoals gezegd, niet: veel van de varianten die in de Vlaamse context het label ‘tussentaal’ zouden opleveren, worden in Nederland gewoon binnen de inclusieve standaard getolereerd. In plaats van de stigmatiserende term ‘tussentaal’ zou de term ‘omgangstaal’ – die al decennialang gebruikt wordt in de internationale literatuur – veel adequater zijn.

Surinaams-Nederlands

In Suriname worden meer dan twintig talen gesproken (Brave, Gobardhan-Rambocus & Neslo p.c.; De Bies p.c.). Meer dan de helft van deze talen is echter bedreigd of zelfs stervende (Ethnologue).¹⁴ Amerindiaanse talen als Arawak of Warao worden nauwelijks nog gesproken (Berends 2017).

Het Nederlands is de enige officiële taal in Suriname en is ook de onderwijstaal. Voor ongeveer 60% van de ca. 558.000 inwoners van Suriname is het Nederlands de moedertaal of een van de thuishalen. Andere “grote talen” in Suriname zijn het Sranantongo en het Sarnami. Het Sranantongo, een creooltaal die lexicaal

op het Engels gebaseerd is, heeft ca. 367.000 sprekers. Het Sranantongo is in Suriname een algemene omgangstaal; bijna iedereen spreekt en verstaat het (behalve in het binnenland, Brave, Gobardhan-Rambocus & Neslo, p.c.). De getalsmatig derde taal van Suriname is het Sarnami (of: Sarnami Hindoestani; ca. 160.000 sprekers), een verschijningsvorm van het Bhojpuri vermengd met nauwverwante talen uit de Indiase deelstaten Bihar en Uttar Pradesh. Het sociale leven in Suriname wordt gedomineerd door het Nederlands en het Sranantongo. In de dagelijkse omgang zijn die twee talen complementair (De Kleine 2002, 2013); codewisseling tussen de twee talen is gangbaar (De Bies p.c.). Vrijwel iedere Surinamer is twee- of meertalig. Elke etnische groep heeft zijn eigen talige repertoire dat een impact heeft op het Nederlands dat door de leden gesproken wordt.

Het Nederlands dat in Suriname gesproken wordt, is in al zijn verscheidenheid nog amper in kaart gebracht, maar zie voor het lexicon bijvoorbeeld wel Van Donselaar (2005) en De Bies (2009). Duidelijk is dat de variatie binnen de Surinaams-Nederlandse taalgemeenschap allereerst samenhangt met het onderscheid tussen Paramaribo en de ‘districten’ en daarnaast met de etnische (en daarmee talige) achtergronden van de sprekers. Vooral in de uitspraak zien we etnische variatie. Het gebruik van het Nederlands in Suriname beperkt zich grotendeels tot de stad, waar aan het begin van de 19e eeuw al een zgn. gekleurde Nederlandstalige elite was. Groepen met een hogere sociaaleconomische status neigen naar het gebruik van het Nederlands als thuistaal; groepen met een lagere sociaaleconomische status spreken thuis de etnische taal. Vooral onder Creolen en Hindoestanen wordt het Nederlands nog altijd beschouwd als de taal ‘om vooruit te komen in de maatschappij’ (Gobardhan-Rambocus 2001).

Vrij algemeen verbreide kenmerken van het Surinaams-Nederlands zijn onder meer de stereotypische bilabiale uitspraak van de *w* (ongeveer

¹⁴ <https://www.ethnologue.com/country/SR>.

als 'oewee') en het weggelaten van 'er', in bijvoorbeeld 'Hoeveel kinderen heb je? Ik heb vier'. Ook opvallend is het gebruik van 'zetten' voor '(neer)leggen' in bijvoorbeeld 'Zet het daar voor me' en het gebruik van 'gaan' in de toekomstige tijd, iets wat in Vlaanderen overigens ook niet ongebruikelijk is: 'Ga je op mijn feestje komen?' en 'Ik ga kijken wat ik voor je ga kunnen doen'. Ook zien we woorden die in het Surinaams-Nederlands een andere betekenis hebben dan in het Nederlands-Nederlands en het Belgisch-Nederlands. Bijvoorbeeld 'Ik ga baden' ('Ik ga douchen') en 'Hij schijnt me' ('Hij heeft een oogje op me'). Daarnaast zijn er eigen woorden, bijvoorbeeld voor specifiek Surinaamse fenomenen zoals *schaafjys*. Er ontwikkelt zich in Suriname gaandeweg een derde Standaardnederlandse norm, naast het Nederlands-Nederlands en het Belgisch-Nederlands (Hinskens 2018).

2.3 Visie op taalvariatie

Op basis van de wetenschappelijke inzichten die in de vorige paragraaf beschreven zijn, formuleren we hier onze visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid.¹⁵ Veel werkbaarder dan een strakke tweedeling in termen van standaard en niet-standaard is een benadering die uitgaat van **registerkeuzes**, of van de vraag welke variëteit uit ons repertoire het geschiktst is voor een specifieke communicatieve situatie. Om dezelfde reden is de vraag hoe strikt onze standaardtaalnormen moeten zijn ook veel minder geschikt dan de vraag in welke situatie de striktste taalnormen nodig zijn. Het traditionele antwoord op die laatste vraag zou luiden dat die strikte normen nodig zijn in elke formele interactie met personen die je niet kent, of die een hogere maatschappelijke positie bekleden dan jijzelf. Je zou het antwoord ook zo kunnen herformuleren: strikte normen zijn nodig in elke interactie waarin je het je niet kunt veroorloven je te veel identiteit aan te meten, laat staan een niet-passende identiteit. Waarom het risico nemen om als dom, laaggeschoold, smakeloos of rebels gepercipieerd te worden in situaties die om 'hoge accommodatie' vragen (zoals

een sollicitatiegesprek) of die een zekere neutraliteit verlangen?

Standaardtaal en neutraliteit

Van de standaardtaal wordt wel beweerd dat ze perfect neutraal is en om die reden passend in elke communicatieve context. Het is zeer de vraag of die aanname van neutraliteit nog altijd legitiem is. Als taalvariatie sociale betekenis heeft, dan is het gebruik van standaardtaal ook betekenisvol en dus niet neutraal. Als een Belgisch-Limburgse spreker consequent Standaardnederlands blijft gebruiken in een gesprek met zijn broers, zullen zij hem wellicht afstandelijk en verwaand vinden. En hoewel het perfect mogelijk is om in Oost-Vlaanderen broodjes te bestellen in het Nieuwsnederlands, klinkt men bij de bakker om de hoek misschien net wat meer vertrouwd als men om 'pistolets' vraagt.

Standaardtaal en normativiteit

Omdat geschreven Nederlands geslaagd gestandaardiseerd en veel minder geïdeologiseerd is dan de spreektaal, is er een breed draagvlak voor een strakke taalnormering voor het formele **geschreven Standaardnederlands**. In informele online schrijftaal kan het gebruik van (elementen uit) niet-standaardvariëteiten zorgen voor een bepaalde sociale zelfprofilering, maar dat geldt niet of in veel mindere mate voor formele schrijftaal. Afwijkingen van de standaard worden doorgaans als 'fout' gepercipieerd. Wie graag de controle bewaart over hoe anderen hem percipiëren, respecteert bijgevolg de spelling- en grammaticaregels. Uiteraard staat dat het gebruik van een persoonlijke, dynamische en aantrekkelijke schrijfstijl niet in de weg.

Omdat spontaan **gesproken Standaardnederlands** zowel in België als Nederland een intrinsiek heterogene variëteit is, die op een aantal variabelen pendelt tussen een erg formele en een minder formele, een meer en een minder lokale en een solidaire en een minder solidaire variant, is het niet mogelijk die variëteit strak te normeren. Wel kan

¹⁵ De visie beschreven in deze paragraaf sluit aan bij Grondelaers, Delarue en De Sutter (2017).

gesteld worden dat het meest formele gesproken Nederlands *grosso modo* aan **vier criteria** voldoet: twee formele criteria, een inhoudelijk criterium en een sociaalpsychologisch criterium:

- Criteria 1 en 2: het meest formele gesproken Standaardnederlands is om te beginnen te allen tijde **begrijpelijk** en **verzorgd**. Ook al mag dat Standaardnederlands best wel wat meer 'inclusief' zijn, sterke regionale accenten of slordigheden plaatst bijna niemand binnen het Standaardnederlands.
- Criterium 3: minstens even belangrijk als de eerste twee criteria is de aan het Standaardnederlands gekoppelde **inhoudelijke kwaliteit**: het vermogen om zich adequaat, soeverein en wendbaar uit te drukken is een belangrijke sturende kracht van standaardtaal.
- Criterium 4: een minder voor de hand liggend criterium is dat gesproken standaardtaal **in harmonie** is met de gemeenschappelijk gevoelde identiteit die een bepaalde talige interactie oproept. Dat wil zeggen dat mensen weliswaar zichzelf kunnen zijn in taal, maar dat ze beter geen gebruik kunnen maken van varianten die identiteiten aanduiden die onverenigbaar zijn met die van hun gesprekspartners of publiek, of met de context. Een voorbeeld: de Vlaamse radiopresentatrice Truus Druyts liet in de context van haar programma *Heartbeats* op de commerciële hitzender Joe haar eind-t's in enkele functiewoorden vallen. Daarmee verkleinde zij de afstand tot haar luisteraars, die ze liefdesadvies op maat serveerde, en bood zij hen in die zin een metaforische schouder. Dat zij zo sprak, was wellicht voor weinig luisteraars aanstootgevend, maar als een sollicitant de afstand met een *recruiter* verkleint door hem te tutoyeren, is dat een minder goed idee.

Taal als kledingkast

De spanning tussen neutraliteit en identiteit die de keuze voor een specifieke taalvariëteit in een bepaalde context bepaalt, is in zekere zin vergelijkbaar met de dagelijkse keuze voor gepaste kleding: elke

Nederlander, Vlaming of Surinamer weet intuïtief dat niet alle kleren in elke situatie geschikt zijn. Specifieke gelegenheden doen de spanning tussen neutraliteit (of uniformiteit) en identiteit nu eens naar de ene en dan weer naar de andere pool overhellen. Zo zijn er omstandigheden waarin je zonder morren een uniform draagt: heren die met een koning de dis delen tijdens een officieel banket, trekken een rokkostuum of smoking aan. Dergelijke kleding laat weinig ruimte voor persoonlijke details (al blijft de keuzevrijheid voor specifieke vlinderdasjes of opvallend gekleurde schoenen zorgen voor minimale profileringsmogelijkheden). In jeans op een staatsbanket verschijnen, zou als smakeloos of provocerend worden beschouwd. In andere omstandigheden mag men echter creatiever zijn met de profilering van de eigen identiteit.

3. Taalvariatiebeleid

3.1 Nut en noodzaak van taalvariatiebeleid

Door processen van globalisering en digitalisering is de wereld kleiner geworden. Daarnaast is er door migratie en mobiliteit sprake van een toenemende etnische, culturele, religieuze en talige diversiteit. Dit heeft geleid tot een nieuw perspectief op het concept “taal”. Voorheen werd taal opgevat als een telbaar, regelbaar en stabiel gegeven, zichtbaar in benamingen als “het Engels”, “het Frans” en “het Nederlands” (taal als zelfstandig naamwoord). Maar in de hedendaagse sociolinguïstiek wordt taal veeleer opgevat als een werkwoord: talen (naar analogie van het Engelse “*linguaging*”). Hiermee wordt bedoeld dat taalgebruikers niet slechts één taal gebruiken, maar dat zij alle onderdelen van hun veelzijdige en goedgevulde taalrepertoire inzetten om allerlei soorten betekenis te creëren, om te communiceren (Jørgensen et al. 2016).

Taalbeleid dat zich richt op taal in de traditionele betekenis van het begrip taal loopt dus al snel het risico niet aan te sluiten bij de concrete manieren waarop mensen met taal omgaan. Taalvariatiebeleid is, met andere woorden, een betere invalshoek dan taalbeleid, omdat het principieel uitgaat van (1) het bestaan van talige diversiteit en (2) het inzicht dat taalbeleid daarbij moet aansluiten als het niet losgezongen wil raken van de maatschappelijke talige realiteit. Taalvariatiebeleid zou gericht moeten zijn op het voorkomen of oplossen van problemen die samenhangen met het bestaan van talige diversiteit, meer bepaald met taalvariatie zoals eerder in deze visietekst is gedefinieerd.

Taalvariatie is een natuurlijk kenmerk van elke talige gemeenschap en daarmee (net als taal) niet automatisch object van beleid. Pas als taalvariatie als gevolg van een bepaalde ideologie – die bijvoorbeeld de ene taal en haar sprekers hoger waardeert dan de andere – ongewenste consequenties heeft voor de betreffende talen (leidend tot het mogelijke verdwijnen ervan) of voor hun sprekers (leidend tot

ongelijke behandeling, ongelijke kansen), zou er aanleiding zijn beleid te formuleren om die ongewenste consequenties te voorkomen of ongedaan te maken.

Een empirisch gefundeerd taalvariatiebeleid positioneert zich in de context van globalisering, digitalisering en superdiversiteit, waarin ook andere talen en variëteiten dan enkel het Nederlands en zijn variëteiten worden gebruikt. Van daaruit draagt dit beleid ertoe bij dat gebruikers van het Nederlands en zijn variëteiten hun taal in alle mogelijke contexten kunnen gebruiken en beheersen, zonder dat ze door de taal beperkt worden.

3.2 Uitgangspunten van taalvariatiebeleid

Uit de in 2.3 gepresenteerde visie op taalvariatie kunnen we de volgende uitgangspunten voor taalvariatiebeleid afleiden:

1. Niet goed of fout

Er bestaan geen ‘goede’ of ‘foute’ taalvariëteiten. Dergelijke termen moeten nadrukkelijk uit elke vorm van taal(variatie)beleid worden geweerd. Dat neemt niet weg dat elke taalvariëteit een door haar gebruikers geaccepteerde systematiek heeft; binnen die systematiek kan wel sprake zijn van afwijkende of foutieve keuzes.

2. Registergevoeligheid

De taalgebruiker is niet gebaat bij een verkettering van taalvariëteiten als ‘fout’, ‘slecht’, ‘incorrect’ of ‘minderwaardig’, maar wel bij het aanleren van registergevoeligheid. De leidraad is niet welke variëteit per definitie geschikt of ongeschikt is, maar wel welke variëteit in welke situatie al dan niet passend gevonden wordt. Standaardnederlands is niet ‘beter’, ‘correcter’ of ‘juister’ dan andere variëteiten van het Nederlands, maar wel ‘passender’ in bepaalde situaties en domeinen. Een vaardige taalgebruiker is registergevoelig: hij is zich bewust van het bestaan van taalvariatie en verschillende registers, kan die registers herkennen en ermee omgaan. Registergevoeligheid vereist bewustzijn van en respect voor taalvariatie.

3. De taalgebruiker centraal

De taalgebruiker bepaalt uiteindelijk wat ‘passend’ taalgebruik is. In plaats van de standaardtaal centraal te stellen en het taalvariatiebeleid *top-down* vanuit die standaard te bekijken, moet taalbeleid *bottom-up* worden uitgewerkt, vanuit de variëteiten die in de praktijk gesproken worden (zie ook 3.3 hieronder). Anders gezegd, de taalgebruiker en zijn daadwerkelijke taalgebruik staan centraal: de taalgebruiker moet optimaal in staat worden gesteld taal te gebruiken.

4. Realistisch taalbeleid

Om het bovenstaande te realiseren, moet taalbeleid aansluiten op de taalrealiteit en gebaseerd zijn op empirie en bestaand beleid. Met betrekking tot taalvariatie en standaardtaal betekent dat het volgende:

- Acceptatie van en respect voor geografische, sociale, etnische en situationele taalvariatie binnen en buiten de standaardtaal vinden we vanzelfsprekend (vgl. het Raadsadvies uit 2003).
- Tegelijkertijd onderkennen we dat we in bepaalde domeinen – bijvoorbeeld het onderwijs – niet om taalnormen en normativiteit heen kunnen.
- Daarom hebben we een extern vastgestelde en vastliggende norm van de standaardtaal nodig. Dit kan een open, inclusieve en tolerante norm zijn, maar als het om de (formeel) geschreven taal gaat, is de norm strikt.
- Nederland, Vlaanderen en Suriname delen een taal met gemeenschappelijke normen. Tegelijkertijd onderkennen we dat er voor elk deel van het taalgebied ook sprake is van een oriëntatie op eigen normen.
- Ten slotte onderkennen we dat er omgangstalen zijn die niet beantwoorden aan de klassieke standaardtaalnormen, maar die wel een modern prestige genieten. In sommige interacties kan men het bijvoorbeeld belangrijker vinden om jong en cool over te komen, veeleer dan professioneel en hoogopgeleid (o.m. Grondelaers & Van Gent 2018).

3.3 Implicaties voor beleidsdomeinen

Welke implicaties hebben de vier uitgangspunten in de vorige paragraaf voor taalvariatie in concrete beleidsdomeinen? In deze paragraaf worden voor een aantal domeinen lijnen uitgezet voor beleidsimplicaties. Dit zijn de lijnen waarop beleid geënt kan worden; het zijn handvatten voor sectoren die aan de slag willen met taalvariatiebeleid. Vragen die hierin centraal staan, zijn deze:

1. Hoe om te gaan met taalvariatie (in het onderwijs, in de zorg etc.)?
2. Welke aandachtspunten zijn van belang?
3. En uiteindelijk: welke beleidsinstrumenten zijn mogelijk?

Onderwijs

Zoals gezegd kunnen we in het onderwijs niet om taalnormen heen: het is een taak van het onderwijs om leerlingen te begeleiden bij het verder ontwikkelen van hun vaardigheden in de standaardtaal. Zo dient het onderwijs hen normen aan te leren op het gebied van spelling en grammatica, niet enkel als doel op zich, maar ook in functie van aantrekkelijk en rijk taalgebruik. We pleiten in dit verband voor strikte normen voor (formeel) geschreven taal; normen voor gesproken taal mogen minder strikt zijn. Daarnaast dient het onderwijs actief in te spelen op taalvariëteiten en registergevoeligheid: het is van belang dat kinderen en adolescenten leren welke variëteit al dan niet passend is in een bepaalde context (zie o.m. De Caluwe 2012; Spotti & Kroon 2016). Dat betekent dat er didactische contexten zijn waarin ook de omgangstalen een plaats kunnen krijgen, naast de standaardtaal. Het dient geen enkel pedagogisch doel de omgangstalen te stigmatiseren.

Voor het onderwijs van het Nederlands als tweede taal (NT2-onderwijs) geldt hetzelfde. Ook daar is het van belang aandacht te besteden aan taalvariatie en omgangstaal. NT2-leerders blijken vaak het gevoel te hebben dat ze niet voldoende taalvaardig zijn om vlot in het Nederlands te communiceren. Ze vinden het moeilijk om conversaties in Vlaamse of Nederlandse spreektaal te volgen en nog meer om deze spreektaal zelf onder de knie te krijgen. Dit komt doordat veel

handboeken voor NT2 een taal hanteren die niet overeenkomt met het actuele taalgebruik van Vlamingen en Nederlanders. Het komt ook doordat er in taallessen gebruik wordt gemaakt van gestandaardiseerde conversaties, waarin weinig of geen regionale of registervariatie aan bod komt.

Registergevoeligheid moet daarom ook een plaats krijgen in het NT2-onderwijs. Inzichten uit recent taalvariatieonderzoek in Vlaanderen en Nederland moeten hierin worden geïntegreerd, zodat NT2-leerders al vanaf de eerste lessen in contact komen met actueel taalgebruik in Vlaanderen en Nederland. Zij zullen op deze manier een modern palet aan taalvormen en uitdrukkingen leren, dat ze kunnen inzetten in dagelijkse conversaties.

De Taalunie is – in aansluiting op dit visietraject – een beleidstraject gestart dat specifiek gericht is op taalvariatie in het onderwijs. Het doel van dit traject is een visie te ontwikkelen op omgaan met standaardtaal en taalvariatie in het Nederlandse en Vlaamse onderwijs.¹⁶

Overheidscommunicatie

Vanuit het perspectief van een inclusieve samenleving is het van belang dat alle burgers de communicatie van de overheid begrijpen. Daarvoor zijn verschillende routes mogelijk. Zo kan gekozen worden voor meertalige communicatie. Een andere benadering is het begrijpelijker maken van de overheidscommunicatie. Deze route wordt bewandeld door het Netwerk Begrijpelijke Overheid, waarvan de Taalunie initiator is.¹⁷ Maar waar het in de context van deze visie om gaat, is taalvariatie binnen de standaardtaal, en hoe daarmee om te gaan op het gebied van overheidscommunicatie. De variëteiten van het Nederlands spelen een rol in de mondelinge

communicatie met lokale overheden, maar op dat terrein is geen expliciet beleid ontwikkeld. Wij bevelen aan het terrein te verkennen. In hoeverre is er sprake van problemen die te maken hebben met het ontbreken van expliciet variatiebeleid voor overheidscommunicatie? En in hoeverre is het dus van belang dat er aanvullende regelingen worden vastgelegd, die burgers in staat stellen om in hun eigen variëteit met de overheid te communiceren? Hier spelen vooral de laatste twee uitgangspunten uit 3.2 een rol: 'de taalgebruiker centraal' en 'realistisch taal(variatie)beleid'.

Zorg

In de zorg is taalbewustzijn bij de betrokken beroepsgroepen van groot belang. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het vertalen van medisch jargon in voor leken begrijpelijke taal. Maar ook de (receptieve) kennis die zorgverleners hebben van taalvariëteiten in het Nederlandse taalgebied speelt een rol. Vergroting van deze kennis draagt bij aan effectievere communicatie tussen zorgverleners en zorgvragers, en ook tussen patiënten en hun omgeving.

Daarnaast is er in de zorg behoefte aan variëteit- en registerspecifieke taalhulpmiddelen, bij zowel diagnostiek als behandeling. Dit is vooral het geval in de ouderenzorg en de geestelijke gezondheidszorg.

Justitie

Het taalgebruik tijdens rechtsprocedures zou waar mogelijk meer op het gewone taalgebruik afgestemd moeten worden, om zo de rechtsgang inzichtelijker en begrijpelijker te maken voor alle betrokkenen. Inspanningen en initiatieven om vonnissen, die vanuit juridisch oogpunt gebruikmaken van de geijkte rechtsterminologie, te vertalen naar begrijpelijke taal dienen gestimuleerd en aangemoedigd te worden. Ook hier speelt het belang van inclusiviteit.¹⁸

¹⁶ Meer informatie over dit traject verschijnt in 2019 op de website van de Taalunie.

¹⁷ Zie voor meer informatie over dit netwerk <http://taalunieversum.org/inhoud/netwerk-begrijpelijke-overheid-nbo>.

¹⁸ Hier lopen diverse initiatieven, die gestimuleerd, versterkt en verbreed zouden moeten worden. Zie https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Nieuws/Paginas/De-uitspraak-20-de-rechtspraak-en-klare-taal.aspx?pk_campaign=rssfeed&pk_medium=rssfeed&pk_keyword

Daarnaast is het van belang om het taalbewustzijn en de registergevoeligheid bij de betrokken beroepsgroepen te vergroten. Zo dient er meer inzicht te worden gecreëerd in de invloed van het gebruik van taalvariëteiten op waarheidsvinding.

Nederland kent regelingen voor het gebruik van de tweede rijkstaal (Fries) en van vreemde talen in de rechtspraak. Dergelijke regelingen ontbreken echter voor het gebruik van variëteiten van het Nederlands die sterk van het Standaardnederlands afwijken. Wij bevelen aan te verkennen in hoeverre dit de rechtspraak beïnvloedt, en dus in hoeverre er behoefte is aan dergelijke regelingen.

Media

In deze paragraaf focussen we op radio en televisie. In Vlaanderen is de VRT één van de belangrijkste protagonisten in het standaardtaaldebat, al is het maar omdat de publieke omroep nog altijd als inspirator van en scheidsrechter voor “correct” taalgebruik wordt beschouwd. Die rol is trouwens wettelijk vastgelegd: volgens de Beheersovereenkomst die de publieke omroep periodiek met de Vlaamse overheid sluit, “[hanteert] de VRT de standaardtaal”, en “bepaalt de VRT mee de norm ervan”. De VRT speelt bovendien “een actieve rol in het stimuleren van de taalbeleving van de Vlaamse mediagebruikers”, waardoor “tussentaal en dialect enkel per uitzondering [mogelijk zijn]”.¹⁹

Omdat deze extreme formulering van de pioniers- en voortrekkersrol van de VRT moeilijk te verzoenen is met de huidige taalrealiteit in Vlaanderen, vaardigde de VRT in 2012 een “Taalcharter” uit. Daarin wordt het strengste “Nieuwsnederlands” beperkt tot journalistieke kernrollen en wordt de uitspraaknorm als een “rekkelijk” gegeven beschouwd. In fictie en humor mogen volgens het Taalcharter bovendien “alle varianten van het Nederlands” gehanteerd worden. In de eigenlijke omroeprealiteit gaat het huidige VRT-

beleid nog verder. Zo is er ten minste impliciete tolerantie voor omroepers van de jongeren-netten Studio Brussel en MNM die zich talig (in enige mate) accommoderen aan de jeugdige en dynamische identiteit van hun doelgroep.

Met het oog op de nieuwe Beheersovereenkomst die in 2020 ingaat, is de VRT sinds het voorjaar van 2018 bezig met een voorzichtige herziening van haar taalbeleid. Zonder de rol van normbepaler te willen opgeven, onderzoekt de omroep hoe een inclusiever, dynamischer en constructiever taalbeleid kan worden vormgegeven en geïmplementeerd. Met andere woorden: een taalbeleid dat in belangrijke mate aansluit bij de aanbevelingen in deze visietekst. In 2018 werd in dat verband een raadpleging gehouden onder omroepmedewerkers, academici, onderwijsexperts en politici.²⁰ Daaruit bleek dat er vooral bij de eerste twee groepen, omroepmedewerkers en academici, een breed draagvlak bestaat voor een dynamischer taalbeleid. De verantwoordelijken op het gebied van onderwijs en politiek gaan nog niet zo ver.

In Nederland is sprake van een minder strikte norm voor de publieke omroep. Zo is er in Nederland geen sprake van een gecodificeerde uitspraaknorm voor de publieke omroep en heeft de NOS geen taalraadsman zoals de VRT.²¹

Samenvattend

In de huidige diverse en complexe samenleving past een minder normatieve en een meer dynamische en inclusieve benadering van taal en taalvariatie. Taalvariatie is een onontkoombare werkelijkheid die niet alleen getolereerd moet worden, maar waardevol en functioneel kan zijn in de verschillende beleidsdomeinen. Tegelijkertijd blijven normen van belang, zij het dat die in de verschillende beleidsdomeinen een verschillende rol kunnen spelen. Op basis van de uitgangspunten en de implicaties in de

=Alle-landelijke-actualiteiten (website geraadpleegd op 3 december 2018).

¹⁹ De Beheersovereenkomst is te vinden op

<https://www.vrt.be/nl/over-de-vrt/beheersovereenkomst>.

²⁰ Raadpleging door VRT op 23 mei 2018.

²¹ Zoals eerder opgemerkt, stelt de hoofdredacteur van de NOS dat “een licht accent [mag] als het niet afleidt”

(<https://www.vpro.nl/lees/artikelen/2017/wat-u-zegt.html>).

vorige paragrafen kunnen we de volgende **overkoepelende beleidsaanbevelingen** formuleren:

- Erken dat taal altijd intrinsiek variabel is.
- Erken de noodzaak van talige normativiteit in bepaalde domeinen.
- Ga uit van de taalgebruiker en zijn verbale repertoire en communicatieve behoeften.
- Ontmoedig taalvariëteiten niet, maar bevorder waardering, respect en registergevoeligheid.

In 2019 werkt het Algemeen Secretariaat van de Taalunie deze aanbevelingen voor de eigen beleidsterreinen nader uit in een implementatieplan.

4. Ter afsluiting

Met deze tekst geven wij als adviescommissie op verzoek van het Algemeen Secretariaat van de Taalunie een visie op taalvariatie en taalvariatiebeleid. We hopen dat deze visie een bruikbaar kader biedt voor taalvariatiebeleid in Nederland, Vlaanderen en Suriname, en wellicht ook daarbuiten. Verder hopen we dat de tekst niet alleen beleidsmakers inspireert, maar ook andere professionals. We denken hierbij aan (taal)professionals uit uiteenlopende maatschappelijke sectoren waarin taalvariatie, taalkeuzes en effectieve communicatie aan de orde van de dag zijn.

Relevante literatuur

- Absillis, K., J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams* (2012). Gent: Academia Press.
- Absillis, K., J. Jaspers & S. Van Hoof (2012). 'Inleiding'. In: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams*. Gent: Academia Press, pp. 3-35.
- Auer, P. (2005). 'Europe's sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations'. In: N. Delbecque, J. Van der Auwera & D. Geeraerts (red.), *Perspectives on Variation. Sociolinguistic, Historical, Comparative*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter, pp. 7-42.
- Auer, P. (2011). 'Dialect vs. standard: A typology of scenarios in Europe'. In: B. Kortmann & J. Van der Auwera (red.), *The languages and linguistics of Europe. A comprehensive guide*. Berlijn: De Gruyter, pp. 485-500.
- Bennis, H. (2003). 'Hoeveel talen telt het Nederlands? Over taalvariatie en taalbeleid'. In: J. Stroop, *Waar gaat het Nederlands naartoe? Panorama van een taal*. Amsterdam: Bert Bakker, pp. 25-34.
- Bennis, H. & F. Hinskens (2014). 'Goed of fout. Niet-standaard inflectie in het hedendaags Standaardnederlands'. In: *Nederlandse Taalkunde* 19, pp. 131-184.
- Berends, W. (2017). *Vernieuwde visies op het Surinaams-Nederlands en het taalbeleid in het secundair onderwijs*. Brussel: Algemeen-Nederlands Verbond vzw.
- Bies, R. de (2009). *Prisma woordenboek Surinaams-Nederlands*. Utrecht: Het Spectrum.
- Blommaert, J. & P. Van Avermaet (2008). *Taal, onderwijs en de samenleving. De kloof tussen beleid en realiteit*. Berchem: Epo.
- Caluwé, D. & V. Verreycken (2012). 'Standaardtaal en tussentaal in de taaladvisering'. In: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams*. Gent: Academia Press, pp. 167-188.
- Clyne, M. (1992). *Pluricentric Languages: Differing Norms in Different Nations*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter.
- De Caluwe, J., D. Geeraerts, S. Kroon, V. Mamadouh, R. Soetaert, L. Top, & T. Vallen (red.), *Taalvariatie & taalbeleid: bijdragen aan het taalbeleid in Nederland en Vlaanderen* (2002). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- De Caluwe, J. (2009). 'Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen'. *Nederlandse Taalkunde* 14, pp. 8-25.
- De Caluwe, J. (2012). 'Deletie van tussentaal. De kloof tussen het taalbeleid en de taalpraktijk op school'. In: K. Absillis, J. Jaspers & S. Van Hoof (red.), *De manke usurpator. Over Verkavelingsvlaams* (2012). Gent: Academia Press, pp. 101-122.
- De Caluwe, J. (2013). 'Nederland en Vlaanderen: (a)symmetrisch pluricentrisme in taal en cultuur'. *Internationale Neerlandistiek* 51:1, pp. 45-59.
- De Caluwe, J. (2017). 'Van AN naar BN, NN, SN... Het Nederlands als pluricentrische taal'. In: G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen. Een inleiding tot de variatietaalkunde*. Leuven: Acco, pp. 121-141.
- De Caluwe, J., S. Delarue, A.-S. Ghyselen & C. Lybaert (red.), *Tussentaal. Over de talige ruimte tussen dialect en standaardtaal in Vlaanderen* (2013). Gent: Academia Press.
- De Sutter, G. (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen. Een inleiding tot de variatietaalkunde* (2017). Leuven: Acco.
- Deumert, A. & W. Vandenbussche (red.), *Germanic standardizations. Past to present* (2003). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Diepeveen, J. & M. Hüning (2016). 'The status of Dutch in post-colonial Suriname'. In: D. Schmidt-Brücken, S. Schuster & M. Wienberg (red.), *Aspects of (post)colonial linguistics. Current perspectives and new approaches*. Berlijn/Boston: De Gruyter, pp. 131-155.
- Donselaar, J. van (2005). Het Surinaams-Nederlands in Suriname. In: N. van der Sijs (red.), *Wereldnederlands. Oude en jonge variëteiten van het Nederlands*. Den Haag: Sdu Uitgevers, pp. 111-130.
- Geerts, G. (1992). 'Is Dutch a pluricentric language?'. In: M. Clyne (red.), *Pluricentric languages. Different norms in*

- different nations*. Berlijn/New York: Mouton de Gruyter, pp. 71-92.
- Ghyselen, A.-S. (2017). 'Een geval apart? De Vlaamse taalsituatie vanuit Europees perspectief'. In: G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen. Een inleiding tot de variatietaalkunde*. Leuven: Acco, pp. 210-228.
- Gobardhan-Rambocus, S.L. (2001). *Onderwijs als sleutel tot maatschappelijke vooruitgang. Een taal- en onderwijsgeschiedenis van Suriname, 1651-1975*. Proefschrift Universiteit Leiden. Zutphen: Walburg Pers.
- Grondelaers, S. & R. van Hout (2011). 'The Standard Language Situation in the Low Countries: Top-Down and Bottom-up Variations on a Diaglossic Theme'. *Journal of Germanic Linguistics* 23, pp. 199-243.
- Grondelaers, S., R. van Hout & D. Speelman (2011). 'A perceptual typology of standard language situations in the Low Countries'. In: T. Kristiansen & N. Coupland (eds.), *Standard Languages, Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus, pp. 199-222.
- Grondelaers, S., R. van Hout & M. Steegs (2010). 'Evaluating Regional Accent Variation in Standard Dutch'. In: *Journal of Language and Social Psychology* 29 (1), pp. 101-116.
- Grondelaers, S. & D. Speelman (2013). 'Can speaker evaluation return private attitudes towards stigmatised varieties? Evidence from emergent standardisation in Belgian Dutch'. In: T. Kristiansen & S. Grondelaers (red.), *Language (de)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus, pp. 171-191.
- Grondelaers, S., R. van Hout & P. van Gent (2016). 'Destandardization is not destandardization. Revising standardness criteria in order to revisit standard language typologies in the Low Countries'. *Taal en Tongval* 68:2, pp. 119-149.
- Grondelaers, S., R. van Hout & P. van Gent (2018). 'Re-evaluating the prestige of regional accents in Netherlandic Standard Dutch. The role of accent strength and speaker gender'. Te verschijnen in: *Journal of Language and Social Psychology*.
- Grondelaers, S., S. Delarue & G. De Sutter (2017). 'Tussen droom en daad. De consequenties van de verander(en)de standaardtaalrealiteit voor de taaldocent'. In: G. De Sutter (red.), *De vele gezichten van het Nederlands in Vlaanderen. Een inleiding tot de variatietaalkunde*. Leuven: Acco, pp. 330-352.
- Grondelaers, S. & P. van Gent (2018). 'How deep is dynamism? Revisiting the evaluation of Moroccan-flavoured Netherlandic Dutch'. Te verschijnen in: *Linguistics Vanguard*.
- Grondelaers, S., P. van Gent & R. van Hout (2019). 'On the inevitability of social meaning and ideology in accounts of syntactic change. Evidence from pronoun competition in Netherlandic Dutch'. Te verschijnen in: T.K. Christensen & T.J. Jensen (red.), *Explanations in Sociosyntax: Dialogue across paradigms*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Haeringen, C.B. van (1924). 'Eenheid en nuance in beschaafd-Nederlandse uitspraak'. *De Nieuwe Taalgids* 18, pp. 65-86.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS)*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff Uitgevers/Wolters Plantyn. De elektronische versie van de ANS (E-ANS) is raadpleegbaar op <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>.
- Hinskens, F. (1992). *Dialect Levelling in Limburg. Structural and Sociolinguistic Aspects*. Proefschrift Universiteit Nijmegen. Een verkorte en herziene versie is onder dezelfde titel uitgegeven door Niemeyer, Tübingen, in 1996.
- Hinskens, F. (2004). *Nieuwe regenboogkleuren. Jonge typen niet-standaardtaal en hun taalkundig belang*. Oratie Vrije Universiteit Amsterdam (www.meertens.knaw.nl/medewerkers/frans.hinskens).
- Hinskens, F. (2015). *Wijdvertakte Wortels. Over etnolectisch Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hinskens, F. (2018). Mislukte poging tot uniformering Standaardnederlands. In: L. Heerma van Voss, M. 't Hart, K. Davids, K. Fatah-Black, L. Lucassen & J. Touwen (red.), *Wereldgeschiedenis van Nederland*. Amsterdam: Ambo Anthos, pp. 683-688.
- Hinskens, F. & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation, Volume 3: Dutch* (2013). Berlijn: De Gruyter Mouton.

- Hoppenbrouwers, C.A.J. (1990). *Het Regiolect. Van dialect tot algemeen Nederlands*. Muiderberg: Coutinho.
- Howlett, M., M. Ramesh & A. Perl (2009). *Studying Public Policy. Policy Cycles & Policy Subsystems*. Oxford: Oxford University Press.
- Hoogerwerf, A. & M. Herweijer (2014). *Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap*. Deventer: Wolters Kluwer.
- Johnson, D.C. (2016). *Language Policy*. New York: Palgrave MacMillan.
- Jørgensen, J.N., M.S. Karrebæk, L.M. Madsen & J.S. Møller (2016). 'Polylinguaging in superdiversity'. In: K. Arnaut, J. Blommaert, B. Rampton & M. Spotti (eds.), *Language and Superdiversity*. New York/London: Routledge, pp. 137-154.
- Kleine, C. de (2002). Surinamese Dutch. In: E. Carlin & J. Arends (red.), *Atlas of the languages of Suriname*, Leiden: KITLV Press.
- Kleine, C. de (2013). 'Dutch in Suriname'. In: F. Hinsken & J. Taeldeman (red.), *Language and space. An international handbook of linguistic variation. Volume 3: Dutch*. Berlijn/Boston: De Gruyter, pp. 841-858.
- Kristiansen, T. & N. Coupland (red.), *Standard Languages, Language Standards in a Changing Europe* (2011). Oslo: Novus.
- Kristiansen, T. & S. Grondelaers (red.), *Language (de)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies* (2013). Oslo: Novus.
- Marzo, S. & E. Ceuleers (2011). 'The use of Citétaal among adolescents in Limburg. The role of space appropriation in language variation and change'. In: *Journal of Multilingual and Multicultural development* 32: 5, pp. 451-464.
- Marzo, S. (2016). 'Exploring the social meaning of contemporary urban vernaculars: perceptions and attitudes about Citélanguage in Flanders'. In: *International Journal of Bilingualism* 20:5, pp. 501-521.
- Meel, L. van (2016). *The roots of etnolects. A sociophonological study in Amsterdam and Nijmegen*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. LOT Dissertation Series 421.
- Meertens Instituut & Universiteit Gent, in opdracht van de Taalunie (2017). *Staat van het Nederlands. Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven*. Online raadpleegbaar op: http://staatvanhetnederlands.nl/cms/?page_id=157.
- Mijts, E. (2008). 'Nederlands is een Vreemde Taal'. *Ons Erfdeel 1*, pp. 94-101.
- Mijts, E., & Waterman, K. (2017). 'Wat is de positie van het Nederlands in de multilinguale samenleving?' In: L. Echtdel, E. Mijts, W. Rutgers, & R. Severing (red.), *Taalbeleid in het Caribisch Gebied : heden en in de nabije toekomst*, pp. 125-131. Curacao: University of Curacao.
- Muhr, R. (red.) (2012). *Non-Dominant Varieties of Pluricentric Languages. Getting the Picture*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Pinget, A.C.H., M. Rotteveel & H. Van de Velde (2014). 'Standaardnederlands met een accent: herkenning en evaluatie van regionaal gekleurd Standaardnederlands in Nederland'. *Nederlandse Taalkunde* 19 (1), pp. 3-46.
- Rosseel, L. (2017). *New approaches to measuring the social meaning of language variation. Exploring the Personalized Implicit Association Test and the Relational Responding Task*. Leuven: Proefschrift KU Leuven.
- Schermer, T. & M. Vermeerbergen (2004). 'Nederlandse Gebarentaal en Vlaamse Gebarentaal: zussen of verre nichtjes?' *Ons Erfdeel* 47:4, pp. 569-575.
- Smakman, D. (2006). *Standard Dutch in The Netherlands: A sociolinguistic and phonetic description*. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. LOT Dissertation Series 135.
- Spotti, M. & S. Kroon (2016). 'Multilingual Classrooms at Times of Superdiversity'. In: S. Wortham (red.), *Encyclopedia of Language and Education, Volume 3: Discourse and Education*. New York: Springer, pp. 97-109.
- Stroop, J. (1998). *Poldernederlands. Waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam: Bert Bakker.

Swann, J., A. Deumert, T. Lillis & R. Mesthrie (2004). *A dictionary of sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Terpstra, A. & T. Schermer (2006). 'Wat is NmG en waarom gebruik je het? Is er een norm voor "goed" NmG-gebruik?'. *Van Horen Zeggen* (VHZ), pp. 10-17.

Van Heuven, V. J. & H. Van de Velde (2010). 'De uitspraak van het hedendaags Nederlands in de Lage Landen'. In: Fenoulhet, J. & Renkema, J. (eds.), *Internationale neerlandistiek: een vak in beweging* (reeks Lage Landen Studies 1). Gent: Academia Press, pp. 183-209.

Van Hoof, S. & J. Jaspers (2012). 'Hyperstandaardisering'. *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 128, pp. 97-125.

Van Keymeulen, J. (2015). 'Het 'Vlaams', een taal of een misverstand?'. *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans* 22, pp. 64-87.

Van de Velde, H. (1996). *Variatie en Verandering in het Gesproken Standaard-Nederlands. (1935-1993)*. Nijmegen: KUN.

Vandekerckhove, R. & J. Nobels (2010). 'Destandaardisatie en toe-eigening van schrijftaal. De chatcommunicatie van Vlaamse jongeren'. In: M. van der Wal & E. Francken (red.), *Standaardtalen in beweging*. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU, pp. 173-192.

Vandekerckhove, R. & J. Vercammen (2018). 'De regionale en globale dynamiek van versterkers in Vlaamse jongerentaal'. In: T. Colleman, J. De Caluwe, V. De Tier, A.-S. Ghyselen, L. Triest, R. Vandenberghe & U. Vogl (red.), *Woorden om te bewaren – Huldeboek voor Jacques Van Keymeulen*. Gent: Universiteit Gent, pp. 699-712.

Vermeerbergen, M., J. Nijen Twilhaar & M. Van Herreweghe (2013). 'Variation between and within Sign Language of the Netherlands and Flemish Sign Language'. In: F. Hinskens & J. Taeldeman (red.), *Language and Space: An International Handbook of Linguistic Variation, Volume 3: Dutch*. Berlijn: De Gruyter Mouton, pp. 680-699.

Willemys, R. (2003). 'Dutch'. In: A. Deumert & W. Vandebussche (red.), *Germanic standardizations: Past to present*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, pp. 93-125.

Wet- en regelgeving

Associatieovereenkomst tussen de Nederlandse Taalunie en de Republiek Suriname (2003, 12 december). Online raadpleegbaar op:

<http://over.taalunie.org/associatieovereenkomst-nederlandse-taalunie-en-republiek-suriname>.

Beheersovereenkomst 2016-2020 tussen de Vlaamse Gemeenschap en de VRT. Online raadpleegbaar op: <https://www.vrt.be/nl/over-de-vrt/beheersovereenkomst>.

Council of Europe/Raad van Europa (1992). *European Charter for regional or minority languages / Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden*. Online raadpleegbaar op: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages>.

Verdrag tussen het Koninkrijk België en het Koninkrijk der Nederlanden inzake de Nederlandse Taalunie (1980). Online raadpleegbaar op: <http://over.taalunie.org/verdrag-inzake-nederlandse-taalunie>.

Wet gebruik Friese taal (2014, 1 januari). Online raadpleegbaar op: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0034047/2014-01-01>.

Beleids- en adviesteksten

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (2018). *Talen voor Nederland*. Online raadpleegbaar op: <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/talen-voor-nederland>.

Taalunie (2018). *Meertaligheid*. Online raadpleegbaar op: <http://taalunieversum.org/inhoud/meertaligheid>.

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Werkgroep Taalvariatiebeleid (2003). *Variatie in het Nederlands. Eenheid in verscheidenheid. Taalvariatiebeleid in Taalunieverband*. Online raadpleegbaar op: <http://over.taalunie.org/rapport-variatie-nederlands>.

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (2016). *Nederlands als taal van wetenschap en hoger onderwijs*. Den Haag: Nederlandse Taalunie. Online raadpleegbaar op: <http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/NTU16P302%20->

%20Rapport%20Nederlands%20als%20taal%20van%20wete
nschap%20en%20wetenschappelijk%20onderwijs_4_web.pd
f.

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, Werkgroep het
Bildts (2016). *Taalunieadvies over de erkenning van het*

Bildts. Online raadpleegbaar op:

[http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Taalun
ieadvies%20over%20de%20erkenning%20van%20het%20Bil
dts%20-%20definitief.pdf](http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Taalun
ieadvies%20over%20de%20erkenning%20van%20het%20Bil
dts%20-%20definitief.pdf).